

Gyűjtő:

OLYIHESI, DESE: 1994.

TART:

A VÖZSÜNTEMENYEK ÉS AZ OKTATÁS
AZ 1994. ÉVI VÖZSÜNTEMENYI NAP
ELŐADÁSAI

A kötet (52 oldal)

LOGIC

FONDRASZI ALLATÓ: LAPOSIÁK

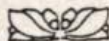
SZÁMALLATÓ: XXXIII, 4

Művelőd.

A KÖZGYŰJTEMÉNYEK ÉS AZ OKTATÁS

Az 1994. évi Közgyűjteményi Nap előadásai

MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁR
KAPOSVÁR, 1994

K ö n y v a j á n l a t

Kelemen Elemér: Ezeréves a magyar iskola. Lapok a nevelés-történetéből című könyve, amely a Pedagógusok Szakszervezete kiadásában jelent meg 1994-ben, a Megyei és Városi Könyvtártól megrendelhető vagy személyesen megvásárolható.

Ára: 400,- FT

TARTALOM

ELŐSZÓ	3
I. OKTATÁSPOLITIKA-TÖRTÉNET	5
Oktatási törvényeink (1867–1945)	5
Oktatási törvényeink (1945–1990)	9
A népoktatási törvény 125. évfordulója	12
Neveléstörténeti jegyzetek az 1993-as oktatási törvényhez	16
Állam, egyház, iskola Magyarországon – a kiegyezés előtt	19
Eötvös nézetei az államról, az egyházzal és az iskoláról	23
Állam, egyház, iskola a dualizmus első évtizedeiben	26
Az iskola nemzeti jellege a 19. században	30
Az iskola nemzeti jellege a két világháború között	33
Utak és tévutak a 20. századi magyar oktatásban	37
II. PROBLÉMATÖRTÉNETI VÁZLATOK	41
A kisiskola a magyar oktatás történetében (Iskolaszervezeti kérdések)	41
A kisiskola a magyar oktatás történetében (Pedagógiai-didaktikai problémák)	45
Adalékok a magyar tanítóképzés történetéhez	48
Az iskolaszék	53
Nevelésügyi kongresszusaink	56
A magyar pedagógusmozgalom és -szervezetek vázlatos története	60
„Lázad hát már az élet alágyúrtja, a tanító...?”	63
A magyarországi szocialista tanítómozgalom 1917–1918-ban	67

III. NEVELÉSTÖRTÉNETI ESEMÉNYEK (Évfordulók, tanácskozások, kiállítások, könyvek)	71
Comeniusról – születésének 401. évfordulóján	71
Millenniumi iskolatörténeti pályázat, 1993.	75
Egy neveléstörténeti felolvasó ülés margójára	78
Az MTA neveléstörténeti albizottságának tevékenysége (1991–1993)	81
Híres iskolák, neves pedagógusok. Iskolatörténeti konferencia Tatabányán és Esztergomban	85
„Régen is volt iskola”	88
Pedagógiai olvasókönyv	92
A magyar nevelés története (1849–1919)	95
IV. ARCKÉPEK	101
Comenius (1592–1670)	101
Brunszvik Teréz (1775–1861)	106
Veres Pálné (1815–1895)	108
Eötvös József neveléstörténeti nézeteinek forrásai	111
Gönczy Pál (1817–1892)	117
Hegymegi Kiss Áron (1846–1908)	121
V. ISKOLATÖRTÉNETI JEGYZETEK	127
Az iskolatörténet forrásai	127
A magyar iskola bölcsője. Iskola Szent Márton hegyén	128
Pannonhalma iskolái a 19–20. században	130
Az aradi fa- és fémpipari szakiskola	131
A beregszászi gimnázium	133
Az érsekújvári katolikus gimnázium	134
Az eperjesi állami óvo- és tanítónőképző intézet	136
A felsőlővői középiskola történetéről	138
A munkácsi magyar királyi főgimnázium	140
Az egykori nagyváradi római katolikus (premontrei) főgimnázium	141
A nagyszombati állami főgimnázium	143
A podolini piarista gimnázium	144
A székelyudvarhelyi katolikus gimnázium	146
UTÓSZÓ	149
NÉVMUTATÓ	153

A KÖZGYŰJTEMÉNYEK ÉS AZ OKTATÁS

Az 1994. évi Közgyűjtésműhelyi Nap előadásai

MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁR
KAPOSVÁR, 1994

A kötet szerzői:

Dr. Kálmán András
a Somogy Megyei Pedagógiai Intézet munkatársa,
középiskolai tanár

Egervári Zsuzsanna
a Somogy Megyei Pedagógiai Intézet könyvtárosa

Dr. Szapu Magda
a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának igazgatóhelyettese,
néprajzkutató

Varga Éva
a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága
történész-muzeológusa

Gálné Jáger Márta
a Somogy Megyei Levéltár osztályvezetője,
levéltáros

Bognár Tibor
a Somogy Megyei Levéltár levéltárosa

Pálné Leinberger Ágota
a Megyei és Városi Könyvtár gyerekkönyvtárának
vezetője

Horváth Katalin
a Megyei és Városi Könyvtár társadalomtudományi
szakértője

A kiadást gondozta:
Czinkné Bükkösi Valéria
a Megyei és Városi Könyvtár igazgatóhelyettese

A kiadvány előállítását anyagilag támogatta:
a Somogy Megyei Levéltár, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága
és a Somogy Megyei Pedagógiai Intézet.

BEVEZETŐ

avagy üzenet a pedagógusoknak

1994 őszén másodízben rendeztük meg a Megyei és Városi Könyvtárban a közgyűjteményi napot a három megyei közgyűjtemény: levéltár, múzeum, könyvtár és ez évben a vendég megyei pedagógiai intézet összefogásával.

Míg a másnap tartott levéltári napot a rendezők — ahogy már több éve mindig — a megye történészeire, történelemtanáira és a történelemszerető diákok széles körére számítva jeles történészek előadására építették, a közgyűjteményi napot — az elkövetkező évek napjait is — indítványozója, Szili Ferenc és megszervezője, Varga Róbert a múzeológusok, levéltárosok, könyvtárosok szűkkörű szakmai "műhelybeszélgetésének" szánta.

Az első közgyűjteményi napon, 1993. őszén a levéltár és a múzeum majd minden kutatója saját munkaterületét mutatta be, éppen végzett kutatásáról számolt be. A könyvtáros előadók pedig arról szóltak, hogy a tudomány, a kutatás miként van jelen, s milyen eredménnyel az intézmény életében. Gondolatokat indítottak el a bemutatkozó "beszéd" ahhoz, hogy az intézmények között elhatározott együttműködés milyen területen, formában képzelhető el a jövőben.

E második közgyűjteményi napon a résztvevő intézmények körét bővítettük a Somogy Megyei Pedagógiai Intézettel, a témát pedig leszűkítettük, egy központi gondolat köré szerveztük: az oktatás, nevelés, az iskola, mint a közgyűjtemények legfontosabb, legszükségesebb együttműködési, szolgáltatási, sőt célterületére.

Vitát szerettünk volna, e fontos probléma körüljárását, többszemponú elemzését.

A vitaindító előadás a kultúra, a kultúráközvetítés, a nemzetközi trendek felől közelített a meglévő, szükséges vagy konkrét együttműködési formák és feladatok, az újabb kihívások felé. A levéltáros, múzeológus, könyvtáros előadások pedig elsősorban azt mutatták be, hogy ez ügyben milyen kezdeményezések váltak be hosszú évek során, indultak (vagy indulhatnak) el az egyes közgyűjteményekből, milyen eredménnyel vagy éppen kudarccal.

Sajnos, az idő rövidsége csupán az előadások meghallgatását tette lehetővé. A tervezett vitára nem volt mód, a jelenlevőkben felsejlett gondolat megfogalmazatlan, kimondatlan maradt, a kérdések válaszra várnak. Az elhangzott néhány elemi reflexiót az a közös hiányérzet jellemezte, amit előadásában Gálné Jáger Márta olyan egyértelműen megfogalmazott:

"...nekünk, a közgyűjteményekben dolgozóknak is szükségünk van **visszajelzésre.**"

E visszajelzések kimondására hiányolta Jónás József (aki egyébként Fodor Gábor részvételét is szükségesnek tartotta volna) és Riesz Ferenc a pedagógusok jelenlétét a tanácskozáson.

A valódi polémia egy-egy téma kapcsán ekkor bontakozhatott volna ki igazán. A hiányt, hogy a közgyűjtemények és iskola együttműködésének másik fontos szereplői, a pedagógusok mégis részesei, ha nem is résztvevői lehessenek a közgyűjteményi napnak, ezzel a kiadvánnyal, az elhangzott előadások közreadásával igyekszünk pótolni.

S bár az élő vita pezsgését, a gondolatok egymást megtermékenyítő cseréjét nem helyettesíthetjük ily módon, mégis fölajánljuk a pedagógusoknak, hogy válaszolhatnak az előadások kérdéseire, visszakerdezhetnek, replikázhatnak és leginkább leírhatják igényeiket: mit várnak, milyen formában a közgyűjteményektől.

Ha összejönne ezekből a leendő, kifejtett véleményekből, akár néhány mondatos reflexiókból egy újabb füzet, készek vagyunk kiadására.

Címünk: *Megyei és Városi Könyvtár*
7400 Kaposvár, Csokonai u. 4.

Czinkné Bükkösi Valéria
a kiadvány gondozója

Dr. Kálmán András
KÖZGYŰJTEMÉNY ÉS OKTATÁS

- Vitaindító -

A kultúra értékteremtő és értékmegőrző, közösségteremtő funkciója nem homályosítja el azt a reális igényt, hogy mindez a modernizációt szolgálja.

A magyar államélet, a társadalom, a gazdaság modernizációra vár.

A kultúra ebben a helyzetben egyszerre **eszköz** és **cél** is.

Eszköz abban a vonatkozásban, hogy az emberek egyszerre termelői és fogyasztói a kulturális javaknak.

Cél azon vonatkozásban, hogy a magyar társadalom világ középmezőnyéből való leszakadásának megállítását nem lehet másként elképzelni, mint hogy az oktatást, a tudományt, a művészeteket, a közművelődést a modernizáció szolgálatába állítjuk.

Ez nemcsak szervezési, igazgatási tapasztalatok átvételéből, a szakmastruktúra megváltoztatásából áll, hanem abból, hogy végre komolyan kell venni az **emberi tőkébe** való beruházás elvét mint a **modernizáció** alapfeltételét.

Az embereket, a családokat rá kell szoktatni, hogy rugalmasan alkalmazkodjanak a modernizáció diktálta új követelményekhez.

Ezt a kultúráközvetítés iskolai rendszerén túl a fejlett és modern szakképzési rendszer és kiterjedt felnőttképzés létrehozásával, a jelenleginél hatékonyabb működésével tudjuk csak elérni.

A szaktudás, a nyelvismeret, a közeleti tájékozottság eleve **esélynövelő tényező**.

Az oktatás minősége meghatározó az egyén és a társadalom számára egyaránt. A hatékonyság mérhetősége ma egyre jobban szükségletté válik, hisz az eredménytelenség következményei kiszámíthatatlanná teszik mind a gazdasági, társadalmi folyamatokat, mind az egyén viselkedését.

Ezért szükséges a nemzetközi trendeket figyelembe venni. Enélkül a társadalom, a politikusok, a szakemberek értetlenül állnak a jelenségek előtt.

"Eredményként" jelentkezett, jelentkezik:

- az ok- és okozati tényezők közötti összefüggések meg nem értése,
- a jelenségek kezelése iránti felkészületlenség,
- esetenként a tények nem tudomásul vétele, esetenkénti tagadása,
- az eddig "értéknek" elismertek elértéktelenedése,
- az újabb elvárásoknak való megfelelés.

A világon az egyes országok oktatásügyei — mind rendszerüket, mind pedig a tanítási-tanulási (nevelési, képzési) tevékenységüket tekintve fokozatosan egyre hasonlóbbá válnak. John Meyer következtetése szerint a különböző

államok oktatási rendszerei éppúgy közelednek egymáshoz, mint a termelési rendszereik, vagy a politikai rendszereik, **globalizálódnak**. Jelenségeként a következőkkel találkozunk:

- a rohamos technológiai egységesülés - a tőke és a termelési technikai folyamat hasonló **munkakultúrát alakít ki**, melyhez az írni, olvasni tudás egyre kevésbé lesz elég,
- kibontakozik az emberi munkaerő forrásainak radikális átalakulása,
- a több tudást igénylő technológiaváltás új feladatokat ró az oktatásra, szélesebb és a szűkebb értelemben egyaránt,
- az ifjúság munkanélkülivé válásával az oktatás világszerte kiteljesedik, átalakul, meghosszabbodik,
- az oktatás tömegessé válása következményként jelenik meg,
- a demokratizálódás révén megszűnik a szegregáció, az etnikai, vallási és politikai kulturális kisebbségek bevonulnak az oktatásba,
- ezek egy részének minimális családi előképzettsége van és lesz, mellyel számolni kell,
- a lányok látványosan emancipálódnak.

A problémák felvetésével vizsgálhatnánk külön az európai és az amerikai modellt egyaránt.

Ellentmondásként megjelenik az **elitoktatás**, valamint a **tömegoktatás**.

A globalizáció és az oktatásfejlesztés megköveteli, hogy a fejlesztést tudatosan a globalizáció szolgálatába szükséges állítani, a következők figyelembevételével:

- a **tankötelezettség** teljesítését szükséges könnyíteni,
- az iskolarendszert egyszerűvé és áttekinthetővé kell tenni,
- a tankötelezettség teljesítését szervezetileg és térben elérhetővé kell tenni,
- a **választás** időpontját minél későbbre szükséges elhalasztani a tömeges oktatás keretei között,
- az **alsó középfok** befogadóképessége a benttartó képesség arányában valósuljon meg,
- a **felső középfok** kibocsátóképessége minél nagyobb vagy növekvő tendenciát mutasson,
- a **felsőoktatás** merítési bázisa kellően alakuljon,
- a **szakképzésben** és a munkába állásban a fejlesztés és a fejlődés legyen meghatározó,
- a post-secondary szakasz és a felsőoktatás minél teljesebb legyen.

A nemzetközi trendekben megfogalmazottak egyértelműen vonatkoznak a magyar kultúra **művelőire és fogyasztóira** egyaránt. E folyamatban azon intézmények, **amelyek alkotó módon részt** vesznek, tevékenységi területeiknek megfelelően vállalniuk szükséges — a lehetőségeik szerint a meglévő

feltételeik arányában — az emberi kultúra értékeinek feltárását, átszármasztását. A feltételes megfogalmazásban a feltételrendszer stabilitása vagy instabilitása meghatározóvá vált, és napjainkban is az. A maradék elven működő művelődési és közoktatási szféra immár évtizedek óta részben meghatározó finansziális kérdések miatt mind a nemzetközi trendeknek, mind a kultúrával szembeni igényeknek részben tud megfelelni.

A részbeni megfelelés az emberi oldalról (kutató, pedagógus, közgyűjteményben dolgozó szakemberek) válik majdnem teljessé. Ennek köszönhető a következők:

- tevékenykedik ezen intézményekben olyan felkészült kutató oktató, pedagógus gárda, mely a nemzeti jövedelemből részesedő művelődés teljesítményeit nemzetközi szinten teljesíti (lásd: nemzetközi kimutatást),
- előadások, kutatások nemzetközi mércével mérhetővé válnak (lásd: konferenciák),
- a tanulói teljesítmények nemzetközi összehasonlításban megállják a helyüket (pl.: természettudomány — lásd: IEA, Monitor).
- a szemlélet lassú formálódásával a tanulás tág értelmezése válik meghatározóvá.

Bár napjainkban az ellentétes tendencia is tapasztalható, a beszűkülés, a szűken vett tevékenységi területek művelése.

A tanulás tág értelmezése

1978-tól a szemléletbeli változás hatott a pedagógiára, bár a megvalósításában lényeges tennivalók vannak.

Az 1978 előtti időszakban az iskolákban a tanulás szélesebb értelmezése megvalósult, hisz a tanulók ismereteiket különböző helyen szerezték meg.

A hivatalos pedagógia elméletében és gyakorlatában konkrétan is megfogalmazásra került: "tanulásnak tekintendő az elméleti és gyakorlati ismeretek, jártasságok és készségek elsajátítása, a képességek kialakulása, meghatározott viszonyulások érzelmi és akarati tulajdonságok fejlődése, valamint a magatartás tanulása is." (Ballér E.)

Nemcsak adatokat, szövegeket, készségeket tanulnak a korszerű iskolában, hanem megismerést, gondolkodásmódot, szemléletet, ítéloképességet is. Tanulás eredményeként alakulnak a tanulók érzelmei, tanulás alakítja a cselekvési módokat, a szociális magatartást, a különböző tulajdonságokat, képességeket. Tanulni kell a különböző viszonyulásokat, a kreativitást, a kritikai magatartást. A tanulás ilyen tág értelmezése feltétele annak, hogy személyiségében integrálódó egységes nevelőhatások a tanuló sajátjává váljanak." (Bakonyi)

A tanulás, mint minden alapvető emberi tevékenység, érzelmi-akarati közegben zajlik.

Az 1980-as évekre egyértelműen kiderült: "az iskolák — főleg a középiskolák — nem képesek a tanulók érdeklődését, művelődési igényét kielégíteni. Így fokozatosan elkülönül a **tananyag**, melyet az iskolák adnak át a tanítványaiknak, az **életanyag**, melyet a második iskolában lehet elsajátítani."

A tanulók jelentős részénél tapasztalható az elidegenedés nem a **tanulástól**, hanem az **iskolai tanulástól**, amely esetenként beszabályozottan közeledik a tanulóhoz. E második iskolában az elfoglaltságok az 1987-es felmérés alapján a következőkre terjedtek ki:

- szakmai tevékenység
- nyelvtanulás
- felvételi előkészítő
- korrepetálás
- sport
- önálló ismeretszerzés

Az elfoglaltságok sorrendisége másként alakult, változott, fontossága azonban nem csökkent.

Az **általános pedagógiai követelményrendszer** a közgyűjtemények és oktatás kapcsolatában kijelöli az együttműködés lehetőségeit és véleményem szerint a szükségleteit, főleg az **affektív** (érzelmi) tanulással összefüggő követelményeknél, valamint a **kognitív** értelmi szféránál.

Affektív tanulással összefüggő követelmények:

- befogadás (készség az érdeklődések, attitűdök, értékek befogadására),
- válaszadás (reagálás az érdeklődések, attitűdök, értékek szerint),
- értékek kialakítása (értékbeli különbségek érzékelése),
- értékrendszerek kialakulása,
- az értékrendszer belső, jellemképző erővé alakulása.

Kognitív követelmények:

- Ismeret:** — tények és elemi információk ismerete
 — fogalmak, törvények, konvenciók, szabályok ismerete
 — alapelvek, elméletek, rendszerek ismerete
- Megértés:** — egyszerű összefüggések megértése
 — bonyolultabb összefüggések megértése
- Alkalmazás:** — alkalmazás ismert szituációban
 — alkalmazás új szituációban
- Magasabb rendű műveletek:**
 — analízis
 — szintézis
 — értékelés

Az együttműködés lehetőségei

Az eddigi okfejtés lehetőséget kínált a közgyűjteményi intézményeknek, valamint a pedagógiai intézetnek az oktatás, valamint a második iskola területén történő együttműködésre. Az elmúlt évtizedekben ezen együttműködés különböző intenzitással, különböző szinten valósult meg. A Somogy Megyei Pedagógiai Intézet megalakulásától ezen együttműködésre törekedett. Igaz, esetenként értelmezési problémák is felszínre kerültek.

A **Somogy Megyei Levéltárral** a hosszabb távú együttműködés immár hagyománnyá vált, a következőkben:

- a hagyományos Levéltári Nap(ok) megrendezésében, ahol a történelem-tanárok szakmai ismereteinek egy-egy területen történő felfrissítéséhez járultak hozzá az előadások,
- az Iskola és Levéltár kiadvány megjelentetésével, hol a tanulók, tanárok részben helytörténeti ismereteiket bővíthették, másrészt a helyi kutatások eredményeit összehasonlították az egyetemes emberi kultúra értékeivel,
- a honismereti tevékenység működtetésével, a helytörténeti kutatások ösztönzésével,
- a honismereti szakköröknek módszertani segítség adásával,
- néhány pedagógus kutatói tevékenységének segítségével,
- rendhagyó történelemórák tartásával,
- a Dél-dunántúli történelemtanárok továbbképzésének szervezésében, a táborok indításában, majd az utóbbi időben azok aktív szervezésében és megvalósításában,
- az iratkezelés szabályainak megismertetésében, a selejtezés megfelelő végzésében,
- honismereti vetélkedők együttes szervezésében, megrendezésében.

A **Somogy Megyei Múzeummal** is létrejött az együttműködés 1984-ben.

A hagyományos kapcsolatok helyett egyedi események, esetenkénti együttműködés alakult ki.

- Az iskolák részt vettek egy-egy **gyűjtés** alkalmával, azonban a rendszeresség nem alakult ki,
- a középiskolás-tanulók az ásatásokon segítettek. A helyi történetek, ásatások felhasználása, bemutatása inkább egy-egy eseményhez kapcsolódott, pl.: Somogyvár, Babócsa
- a kiállítások szervezésével (történeti, természetvédelmi, természetrajzi, néprajzi) a lehetőséget biztosították az iskoláknak az oktatásban tanulnak vagy nem tanultak megismerésére,

- a képzőművészeti kiállításokat általános és középiskolai tanulók láthaták. A kortárs művészet bemutatását föl vállalva bővíthették a tanulók ismereteiket,
- a Somogy Megyei Múzeumok szervezetében bekövetkezett szervezeti változások előtt a helytörténeti gyűjtemények, tájházak külön lehetőséget biztosítottak az intenzívebb együttműködésre,
- a történelmi osztály a kapcsolatok kiszélesítésére törekedett, pl.: a Somogy Megyei Pedagógiai pályázatok is itt nyertek elhelyezést,
- együttműködés alakult ki a Somogy Megyei Levéltár, Múzeum, Pedagógiai Intézet között a kiadványozás területén, melyek az Iskola és Levéltár sorozatban kerültek kiadásra,
- akadtak régészettel amatőr módon foglalkozó történelemtanárok, akik részben előadásokon szerepeltek, részben a kutatás révén maguk is sajátos eszközeikkel művelték e területet,
- a Somogy Megyei Múzeumban szervezett filmelőadásokon történelemtanárok és diákok vettek részt.

A Somogy Megyei Könyvtárral az elmúlt időszakban folyamatos kapcsolat alakult ki.

- A bibliográfiák rendelkezésre bocsátásával segítette a különböző versenyek eredményességét,
- szakmai segítségadás az iskolai könyvtárak létrehozásához,
- berendezések átadása, iskolai könyvtárak létesítése,
- a könyvek kölcsönzésével a második iskola megvalósításához jelentett hozzájárulást,
- az olvasási kultúra fejlesztésének alakítása,
- a könyvtárban tartott író-olvasó találkozók szervezésével a tanulók érzelmi fejlesztése,
- az eseményekhez kapcsolódó tanácskozásokkal a tanulók érdeklődésének befolyásolása,
- esetenkénti vetélkedők szervezésével az érdeklődés felkeltése, elmélyítése,
- a honismereti kiadványok megjelentetése, az iskolák részére megküldése.

Jól szolgálja az oktatásügyet a pedagógusok részére adott könyvtári szolgáltatás, főleg napjainkban. Segítette e tevékenység elméleti és gyakorlati megvalósítását, tisztázását az UNESCO által támogatott tanácskozás, melyet az OSZK rendezett "Iskola és könyvtár az ezredforduló küszöbén" címmel. Sajnos, az ott tényként tett megállapítások ma is érvényesek a következő területeken:

- a tudás leértékelésének következményei kézzel foghatók,

- az analfabetizmus jelentősen hat napjainkban, a látens analfabetizmus következményei súlyos gondokat vetnek fel: a munkaerő képzettségi szintje, alkalmazható ismeretek,
- a pedagógus presztízse alacsony szintre süllyedt,
- a könyvtárakkal kapcsolatos szemlélet nem sokat változott.

Feladatként jelentkeznek az ott elfogadott megállapítások.

- a pedagógusok és könyvtárosok anyagi és szellemi megbecsülésével az együttműködés feltételeinek megteremtése,
- az anyanyelvi nevelésnek nagyobb szerepet kellene biztosítani, ehhez a szervezeti formákat az új helyzetnek megfelelően át kellene tekinteni,
- a könyvtárak, iskolai könyvtárak helyzetét át kellene tekinteni, a lehetőségeket végig kellene gondolni, éppen az iskolai könyvtárak leépítésének időszakában,
- az anyanyelv tanítása mellett az idegen nyelvek tanításához, elsajátításához milyen lehetőséget lehet teremteni,
- fel kell tárnai a könyvtárak, iskolai könyvtárak alkalmazását feltételező pedagógiai igényt,
- szólni szükséges a könyvtáraknak, iskolai könyvtáraknak a számítógépes szolgáltatás területén lévő fejlődéséről és leépüléséről egyaránt,
- jó lenne, ha minden nagyobb iskolában egész napos könyvtár működne, mely néhány helyen, de elsősorban a településszerkezetben a "kiemelt" -nek minősített településeken valósult meg.

Az 1990 óta eltelt időszak változásai érzékelhetően sújtják a könyvtár- és oktatásügyet.

- a könyvek árai jelentősen növekedtek,
- az iskolák anyagi helyzete többségében hátrányosan változott,
- az olvasási szokások változnak.

A felsorolás csak jelzésszerű, a szakemberek dolga a további elemzés. Újabb kihívás jelentkezik a jövő magyar iskolája előtt, bár az ország gazdasági helyzete részben meghatározza a megvalósítás lehetőségét. A művelődési kormányzatnak meg kell felelni a nemzetközi kihívásnak, másrészt a modernizálódás által átvett követelményeknek, amelyek a következők:

- a közoktatásban az oktatás tartalmának és tartalmi szabályozásának reformja,
- e feladat megvalósítása feltételezi a széles szakmai körökkel való együttműködést,

Egervári Zsuzsanna

AZ ISKOLAI KÖNYVTÁRAK SZEREPE AZ OKTATÁSBAN

- előbb vagy utóbb elkészül a Nemzeti Alaptanterv, mely az európai értékeknek és szakmai követelményeknek megfelelő műveltséganyagot tartalmaz,
- a tankötelezettség tényleges megvalósítása újabb kihívást jelent a nemzeti műveltség tartalmának helyi alkalmazására,
- a tantervi követelmények megfogalmazása újabb feladatként jelentkezik, mivel a műveltséganyagból határozható meg.

Somogy megyében az elmúlt időszakban jelentős változások történtek.

- a műveltséganyag változása kézzel fogható a többkönyvűség bevezetésével,
- a világbanki osztályok indításával új igények jelentkeztek,
- a helyi lehetőségek szűkülése újabb problémákat vet fel,
- az információáramlás hatékonysága az együttműködést meghatározza,
- a továbbképzés, az önképzés lehetőségeinek segítése,
- a posztgraduális képzésekhez információk rendelkezésre bocsátása,
- a vetélkedőkhöz, versenyekhez információk adása.

A Somogy megyei oktatás, a közgyűjtemények és az oktatás kapcsolata újabb kihívások előtt áll.

A mostani szakmai megbeszélés ezen kihívásban az együttműködést keresi. Jó lenne, ha a mikéntje körvonalazódna a gyermekek érdekében. E vitaindító az általánostól a konkrét felvetésekig tartalmaz kihívásokat.

A napjainkban zajló "oktatási forradalom" — az iskolaszervezet változása, a képzési szintek átalakulása, a készülő Nemzeti Alaptanterv, követelmény- és vizsgarendszer — új kihívást jelent az iskolák és ezen belül az iskolai könyvtárak számára is. Az alternatív programok, tankönyvek elterjedésével elérkezett az az idő, amikor a könyvtárak a sokszor deklarált, de soha meg nem valósult "szellemi műhelyé" válhatnak.

Az elmúlt két évtizedben az iskolai könyvtárak életében jelentős változás következett be. 1971-ben a tanulói és a nevelői könyvtár összevonásával kialakult az egységes iskolai könyvtár, melynek jellemző vonásait Horváth Tibor után szabadon a dokumentumtípusok sokféleségében, a minőségorientált gyűjteményben, a tájékoztató reference munka elsődlegességében határozhatjuk meg. Ebben az időszakban kezdődtek meg Nagy Attila, Kamarás István, Gereben Ferenc nevével fémjelzett olvasáspedagógiai — pszichológiai — szociológiai kutatások. Kialakult az önálló könyvtárpedagógia, megjelentek az első könyv-, könyvtárhasználat tanítását segítő módszertani könyvek (Könyves-Tóth Lilla: Keresd a könyvtárban!, Órák a könyvtárban). 1978-ban elsősorban a magyar nyelv és irodalom valamint a történelem tantárgy keretében megfogalmazódott a könyv-, könyvtárhasználati ismeretek tanítása, a szellemi munka technikájának elsajátíttatása. A 80-as évek közepén kirajzolódott a korszerű iskolai könyvtári modell, mely szerint a könyvtár az iskola szerves része, a nevelő-oktató munka bázisa. Fontos szerepet tölt be a tanulók olvasóvá nevelésében, az önálló ismeretszerzésben. Kielégíti a pedagógusok és a gyermekek szakirodalmi, szépirodalmi és információs igényeit. Gyűjteménye szakszerűen feltárt, a nyomtatott dokumentumok mellett az audiovizuális és a számítástechnikai információhordozókat is tartalmazza.

A 70-es, 80-as évek pozitív törekvései ellenére a remélt változás nem következett, nem következhetett be. A deklarált elvek és a valóság között mély szakadék tátong. A nemzetközi IEA és a hazai Monitor felmérések azt mutatják, hogy a gazdaságilag fejlettebb országok diákjaihoz képest a magyar tanulók gyengébben olvasnak, s az utóbbi években (az új olvasástanítási módszereknek köszönhetően) lemaradásuk tovább növekszik. Az olvasástechnikai nehézségekkel küszködő gyermekek nem képesek önálló tanulásra. A többletmunkát, nagyobb felkészültséget igénylő könyvtári órák száma nem növekedett, a könyvtárosok az olvasáspedagógiai, könyvtárpedagógiai munkában partnerek nélkül maradtak.

Somogyi Könyvtár
1978. június
Könyvtár

Az okok között elsőként kell megemlítenünk, hogy radikálisan csökkent az oktatásra fordított összeg, mely az iskolai könyvtárakat fokozottan sújtotta. Emellett a nevelési-oktatási célkitűzések is gátolták a megvalósulást. Zsolnai József véleménye szerint a pedagógia embereszménye "üres embereszmény, torz emberkép... a pedagógusok rutinszerű, sorozatgyártásra emlékeztető futószalag-pedagógiát művelnek. A nagy iskolai szervezetekben rengeteg látszattervekenység adódik, amelyeknek nincsen lényegi pedagógiai tartalmuk, és nem a tanulókért, hanem a szervezetért vannak. Az ellenőrzés nem output-orientált, tehát nem a tanulók teljesítményére kíváncsi, hanem folyamatcentrikus, vagyis azzal törődik, hogy a pedagógus "letanította-e" a soronkövetkező anyagot". (Zsolnai József - Zsolnai László: Mi a baj a pedagógiával?)

A nevelés és oktatás valójában nem igényelte az intenzív könyvtárhasználatot, a túlméretezett tananyag, a tanítás feszített tempója nem tette lehetővé az egyéni foglalkozást, a sok türelmet igénylő könyvtárhasználati jártasságok kialakítását. A diákok többsége úgy kerül a közép- és felsőoktatásba, hogy nem sajátította el az önálló ismeretszerzés technikáját. A könyvtár csak akkor foglalkozhat el méltó helyét az oktatásban, ha változik a tantervi szabályozás, követelményrendszer, ha érvényesül a tanítás szabadsága.

Milyen iskolai könyvtárra lesz szükség a jövőben?

A készülő Nemzeti Alaptanterv szerint az iskolai könyvtárnak, médiatárnak forrásközponttá kell válnia, ami azt jelenti, hogy gyűjteménye tartalmazza az összes oktatással-neveléssel kapcsolatos információt, melyet az iskola igényel. A forrásközpont alapja a könyvtár. Gyűjtőköre formai szempontból a nyomtatott dokumentumok mellett az audovizuális, sőt az elektronikus információhordozókra is kiterjed. Tartalmi összetételét az iskolában folyó oktató-nevelő munka határozza meg. Az elkövetkezendő időszakban kialakul az iskolák, s ezen belül az iskolai könyvtárak egyéni arculata. (pl: az alapállományon kívül más gyűjteménnyel rendelkeznek a Világbanki Projektben résztvevő iskolák, a 8 osztályos gimnáziumok gyűjtőköre attól függ, hogy melyik programot adaptálják — Németh L. Gimnázium, ELTE, Radnóti M. Gyakorló Gimnázium, Apáczai-program stb.)

Az alternatív tankönyvek megjelenésével a pedagógusok nagyon nehéz helyzetbe kerültek, címlista alapján kell kiválasztaniuk a megfelelő tankönyvet. Az iskolai könyvtáraknak nem lehet feladatuk az adott iskolatípus teljes tankönyvválasztékának gyűjtése. A megyei pedagógiai intézeteknek kell bemutatni a rendelkezésükre álló kiadványokat. Intézetünkben jelenleg 21 kiadó 1200-féle tankönyve tekinthető meg.

A könyvtári szolgáltatások közül a tájékoztatás, az információszolgáltatás kerül előtérbe. Sajnos, az 5-6 évvel ezelőtti kezdeményezés, az OPIR, (Országos Pedagógiai Információ Rendszer) létrehozása nem valósult meg. A könyvtárpedagógiai tevékenységben új feladatként jelentkezik a könyv-, könyvtárhasználati ismeretek önálló oktatása, így a könyvtár nemcsak segíti,

hanem maga is részt vesz az oktatás folyamatában. A Nemzeti Alaptanterv elsajátítandó ismeretanyagot műveltségterületenként rendszerezi, így nagyobb lehetőséget ad a szaktárgyi integrációra. A jövőben jelentősen kell, hogy nőjön a könyvtárban tartott órák száma.

Napjainkban a pedagógia egyik kulcskérdése a tanulás technikájának elsajátíttatása, gondoljunk az utóbbi években megjelent tanulásmódszertani könyvekre: Hogyan tanuljunk? Könyv a tanulásról, Megtanulok tanulni. Ebben is nagy segítséget nyújthat a könyvtár használata.

Az iskolai könyvtárak megnövekedett feladataikat tudatosan gyűjtött, rendszerezett, mélyen feltárt állománnyal valósíthatják meg.

A közös célok: a tanulók olvasóvá nevelése, a könyv-, könyvtárhasználati jártasságok, készségek kialakítása érdekében az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak szoros együttműködése szükséges a közeljövőben.

Gálné Jáger Márta
ISKOLA ÉS LEVÉLTÁR,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KIADVÁNYSOROZATRA

"Élj gazdagon a jelenben, és ezt a
gazdagságot keresd a múltban"

/ László Gyula /

Átmeneti korszakot élünk, divatos szóval válságba került a kultúra, elsősorban a finanszírozása. Az állam mindenhatósága, a központi irányítás, s vele együtt a központi anyagi gondoskodás is megszűnt. Elindult egy demokratizálódási folyamat, és még nem alakultak ki azok a keretek, melyek kellő biztonságot nyújthatnak a megfelelő intézményi működés számára.

A *stabilitás hiánya* valamennyi intézménytípusban érezteti hatását, de különösen kedvezőtlen folyamatokat indított el az oktatás területén. Semmi okunk tehát az eufóriára. Változás e téren csak szemléletváltás árán következhet be: ha majd a *szűklátókörű pragmatikus válságmegoldási* kísérletek helyett a fő folyamatokra, a távlatokra kerül a hangsúly; ha társadalmi méretekben, "népben, nemzetben" gondolkodva az irányítás magasabb szintjein is elfogadhatóvá válik, hogy a *kultúra, az iskola tökébefektetés, igaz, csak hosszú távon térül meg.*

Az *előttünk járó*, s ma példaként emlegetett *országok* sikeres válságkezelése igazolja mindezt. Betanított munkásokkal nem lehet a problémát megoldani, *csak alkotó* módon gondolkodó, *szakképzett emberek* képesek saját sorsukat kézbevenni, s így közvetve a közösség dolgát is előrevinni. Ebben az iskolaké a döntő szerep. A tételt ma már axiómaként emlegetik, de megvalósítása évtizedek óta késik.

Napjaink iskolái legjobb esetben is a *vegetálás szintjén* működnek. A gondoknak csupán jelzésére, s nem megoldására vállalkozhat a mai és ehhez hasonló tanácskozás.

Mit tehetünk ebben a helyzetben, amit nem felsőbb hatalom intézkedésétől várunk, amiért csak magunk lehetünk felelősek?

Mozgósíthatjuk legjobb erőinket, és az *intézményi specifikumok* hangoztatása mellett elsősorban az *együtműködésre*, azok kereteinek kiépítésére helyezzük a hangsúlyt. Hiszen a közgyűjtemények különbözősége elsősorban a gyűjtemények jellegéből adódik, a közszolgálatot tekintve a célok ugyanazok.

A közgyűjtemények felajánlhatják segítségüket, szolgáltatásaikat, de hogy van-e rá igény, fogadókészség az iskolák részéről, az már nem rajtuk múlik.

A mai alkalom lehetne *ötletbörze* is, hiszen nekünk, a közgyűjteményekben dolgozóknak is szükségünk van *visszajelzésre.*

Kálmán András *vitaindítójában* az iskola és a levéltár kapcsolatát több évtizedes, jól funkcionáló hagyományként mutatta be. Valóban sokrétű,

hasznos, úgynevezett "bejáratott" együtműködésről van szó. Ehhez azonban mindkét félre szükség van. A pedagógiai intézet felismerte és felkarolta a megyei levéltár nyújtotta lehetőségeket. A történelemtanárok továbbképzését erre a kapcsolatra építette rá. Így mód nyílt a kutatások eredményeinek közvetlen, áttételek nélküli hasznosítására az iskolai munkában.

Ha a *levéltárak történeti kialakulását*, működését tekintjük, akkor elmondható, hogy ez a kapcsolatteremtő készség az intézménytől sohasem volt idegen.

Egyenesen adódott a gyűjteményéből, a megyehatárokkal azonos gyűjtőterületéből. Míg a *levéltárak igazgatási funkciója* sohasem volt kétséges, a *történeti értékű iratok tudományos feldolgozásának* és közreadásának igényét csak nehezen ismerte el a polgárosodó társadalom. Különösen igaz volt ez a megyei levéltárak esetében. Változást csak a helytörténeti kutatások tudományos rangjának és társadalmi szükségességének elismerése hozhatott e század második harmadától kezdve. Ekkor kapott a *somogyi levéltár* — a fenntartó megye presztizs érdekű támogatásával — nemes *tölgyfabútorzatot*, s vált lehetővé, hogy — a *soproni levéltárhoz* hasonlóan, az országban egyedülálló módon — kiállításokat rendezzen.

A *megyei múzeummal* egy épületben történő több évtizedes kényszerű együttélés *szakmai együtműködést* is eredményezett. Az 1950-es évektől kezdődően az egymásrautaltság elsősorban a történeti *évfordulós kiállítások* rendezésében mutatkozott meg. A levéltár kiállítási tevékenységét az 1971-re önálló fondként létrehozott külön gyűjtemény, a *kiállítási iratok gyűjteménye* is jelzi.

A *levéltárnak* azonban a múzeumoktól eltérően nem tartozik alapfeladatahoz a kiállításrendezés, sokkal inkább feladata a *kutatási lehetőségek megteremtése, a kutatási eredmények közzététele.*

Az 1960-ban elindított *honismereti mozgalom* az iskolákban is pezsdülést hozott. *Szakkörök* alakultak: Kaposváron a Táncsicsban Marek János, Marcaliban Gál József vezetésével. A *történelemtanárok* kezdtek felfedezni a levéltári gyűjteményt, többen rendszeres *kutatóvá* váltak.

A levéltár *kiadványaival* is segítségül sietett, 1967-ben jelentette meg a *Harminc nemzedék vallomása Somogyról* című helytörténeti olvasókönyvet, mely országos érdeklődést keltett.

Az iskolák és a levéltár részéről, mindkét oldalról jelentkező együttműködési igényt a *törvényi szabályozás* mintegy megerősítette. A levéltárakat 1968-ban a minisztérium megyei fenntartásba adta át. Ez országszerte intézményi fejlesztéseket eredményezett, a *létszám* és a működési költségek növekedését, a megyei és helyi kezdeményezések felkarolását, a *kiadói tevékenység felélénkülését.*

Az 1969-ben életbe léptetett *levéltári tvr.* és annak kormányrendelete világosan megfogalmazta: a *helytörténeti munka a levéltárak rendeltetészerű feladata.*

A központi irányelvek is elősegítették a helytörténeti kutatások megélénkülését. A Somogy Megyei Levéltár az 1957 óta megjelenő Somogyi Almanach sorozat mellett 1970-ben újabb kiadványsorozatot indított útjára Kanyar József szerkesztésében, a Somogy megye múltjából c. levéltári évkönyvet. A levéltár konferenciák, tanácskozások sorát szervezte a *Magyar Történelmi Társulattal* közösen, melynek tanári tagozata is alakult.

A levéltár irányító és mozgósító szerepet vállalt a honismereti munkában, s ennek legfontosabb színtereit az iskolák jelentették, ahol újabb szakkörök kezdtek meg működésüket.

1973-ban iskolatörténész státusz létesült a somogyi levéltárban, és a fejlett nyugati demokráciák példája nyomán az iskolákkal való kapcsolat szorosabbra fűzésére módszertani kiadványsorozat indult 1975-ben *Iskola és levéltár* címmel.

1976-ban Kaposvár adott otthont a *Történelemtanítás és levéltár* című országos konferenciának, 1977-ben első ízben rendeztek *levéltári napokat*, mely kezdettől fogva a történelemtanárok továbbképzését is szolgálta.

Összességében elmondható, hogy az 1970-es években alakultak ki azok a *forumok, tevékenységi formák*, amelyek az iskolák és a levéltár együttműködését főbb vonalaiban a *mai napig* meghatározzák.

Ezt a folyamatot erősítette meg és fejlesztette tovább az 1976. évi *közművelődési törvény*, amely a helytörténeti, honismereti munkában mindhárom közgyűteményi intézmény valamint a művelődési központok együttműködését szorgalmazta.

Somogyinak szerencséje volt, mert mindegyik intézménye részéről nagyfokú együttműködési készség mutatkozott.

De hol tartunk ma, és hogyan tovább? A lelkesedés, a mozgalmi jelleg talán csökkent, de az aprómunka, a kevésbé látványos, tovább folytatódott.

A *levéltár nem adta fel hadállásait*. Ma már korszerűbb elhelyezési körülmények között fogadja a *kutatókat*, akiknek többsége tanár és főiskolai, egyetemi hallgató. A *levéltárlátogatásra* érkező iskolai csoportoknak helytörténeti órát tartunk, *kiállításon* bemutatjuk a dokumentumokat. *Előadásokat* tartunk, *vetélkedők* zsűrizésében veszünk részt, *pályázatokat* lektorálunk. A levéltár támogatja a honismereti egyesület, a nyári *táborok* munkáját, *konferenciákat*, levéltári napokat szervez, *önálló kiadványok* megjelentetését végzi a már meglévő sorozatok mellett.

Az *Iskola és levéltár sorozat* országosan egyedülálló kezdeményezés maradt. Az indítása óta eltelt közel két évtized alatt 38 szám jelent meg, átlagosan két füzet évente. A 39. szám a védegyeleti mozgalom somogyi dokumentumaival nyomdában van.

A kiadványok eredeti céljuknak megfelelően a közvetlen iskolai, tanórai, szakköri felhasználást kívánják szolgálni.

A *témaköröket* tekintve rendkívül *sokszínűek*, a nagy történelmi évfordulók mellett irodalomtörténeti, pedagógiatörténeti, képzőművészeti, régészeti,

néprajzi, orvostörténeti, műemléki és természetvédelemmel foglalkozó *számait* nemcsak a történelem szakosok forgatják haszonnal, hanem *szinte valamennyi szaktárgy oktatója*.

Szerzői között általános és középiskolai tanár, tudományos kutató, oktatási szakember, néprajzos, régész, festőművész, író, irodalomtörténész, helytörténeti kutató egyaránt megtalálható. Az első szám szerzője Kanyar József volt, aki 1978-ig szerkesztette a sorozatot, majd a szerkesztői munkát 1990-ig Szili Ferenc, azt követően /a 35. számtól kezdődően/ Gálné Jáger Márta végzi.

A kiadványsorozat első mérlegét 1989-ben a harmincadik szám megjelenése alkalmából szervezett tanácskozás vonta meg. A levéltár és a pedagógiai intézet közös rendezvényén gyakorló tanárok, szakfelügyelők, főiskolai oktatók, levéltárosok, tudományos kutatók mondták el véleményüket a kiadványok történelemtanításban betöltött szerepéről. Az elismerés mellett sok megszívlelendő javaslat is elhangzott, melyek egy részét ma már a gyakorlatban sikerült megvalósítani.

Többek között helyet kaptak a sorozatban nemzetiségi, néprajzi, régészeti tanulmányok, összefoglaló munkák, és bőven akad még pótolni való a feldolgozatlan témákat illetően.

Sikerült a kiadvány kivitelében és terjesztésében is előbbre lépni. A tartalomhoz méltóbb formában jelenik meg a 35. számtól kezdődően, a stencilt felváltotta a számítógépes szövegszerkesztés és a nyomdai előállítás. A korszerűbb kiadás újabb intézményi együttműködés eredménye, hiszen a nyomdai színvonalú munka a megyei művelődési központot dicséri, amely társkiadóvá lépett elő a levéltár és a pedagógiai intézet mellett. Egyúttal lehetővé vált, hogy a honismereti szakkörökhöz is eljusson a kiadvány, bővítve az eddigi szűkebb iskolai kört.

Sajnos, az 500 példány még így is sokszor bizonyul kevésnek. A közelmúltban kiadott *Fejezetek Somogy megye néprajzából* című füzet iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy a kiadvány hónapok alatt elfogyott. Az iskolákon kívül számos más intézmény, múzeum, könyvtár jelezte, hogy szívesen vásárolna belőle, legutóbb 100 példányra jelentette be igényét a Magyar Művelődési Intézet. Újabb kiadása vagy utánnomása feltétlenül indokoltnak tűnik.

A terjesztés módja és köre sem tekinthető igazán megoldottnak. Sajnos, a sorozat nem jutott el a megye könyvtáraiba, pedig ott kellene lennie a helyismereti részlegekben és a falusi könyvtárak polcain. Az iskoláknak megküldött egy-egy példány sem elegendő, nem juthat el minden érdeklődő kollégához, pedig anélkül aligha épülhet be anyaga a tanórába. Lehet, hogy jobban fel kellene mérni az egy-egy téma iránti érdeklődést, s a példányszámot ahhoz igazítani, az is lehet, hogy árusítva több példány kiadására volna mód.

Az előállítás költségeinek biztosításáról még szó sem esett, pedig ez mindig kardinális kérdésnek számított. A közelmúltban megjelent kiadványokhoz (35.számtól) jelentős támogatást sikerült szerezni pályázati úton. Így a kiadás

költségei a levéltári költségvetést nem terhelték. Ez nem kis energiával jár, hiszen nem egyedi kiadványokról van szó, hanem évi két számmal jelentkező sorozatról, amelynek a kiegyensúlyozott pénzügyi háttérét mielőbb biztosítani kellene.

Az anyagiak hiányára hivatkozva sem tartom elképzelhetőnek a visszalépést a kiadvány előállítási színvonalát illetően. Ez sem tartalmilag, sem kivitelezése szempontjából nem engedhető meg.

A tartalmi kérdésekkel kapcsolatban örömmel megismerném a tanárkollégák véleményét, javaslatait. Ehhez alkalmat teremthetne a pedagógiai intézet megyei vagy körzeti fórumok szervezésével

Ilyen fórumra, *könyvpremierre* került sor 1993 májusában a Somogy Megyei Honismereti Egyesület, a pedagógiai intézet, a levéltár és az SMK rendezésében a 36. szám, Knézy Judit: Fejezetek Somogy megye néprajzából c. kiadvány megjelenése alkalmával. A résztvevők száma és érdeklődése igazolta, hogy szükség van ilyen találkozókra. Segíthetik a kiadó intézményeket, a szerkesztői munkát az elhangzott vélemények, kritikai észrevételek, és a kiadvány használói részéről megfogalmazott elvárások, akár a témára, akár a feldolgozás módszerére, a terjesztés módjára, a példányszámra, vagy a megjelenés minőségére vonatkoznak.

Úgy gondolom, hogy az *Iskola és levéltár* sorozat arculatának, profiljának megváltoztatása nem szükséges. Témáit tekintve továbbra is a sokszínűsége, sokoldalúságra kell törekednünk egyetértve azokkal, akik több történeti forrásközlést, iskolatörténeti, folklór- és szakrális néprajzi anyagot, a műemléki és a természeti értékek további bemutatását javasolják. A sorozat így töltheti be igazán a "Dokumentumok a szülőföldről" címében is megfogalmazott hivatását.

Úgyelnünk kell arra is, hogy a tartalomhoz méltó legyen a forma, a kivitelezés minősége az eddigieknél jobban megfeleljen a könyvészeti előírásoknak.

Több figyelmet kell fordítani a terjesztésre, ez valamennyi érintett intézmény feladata. A kiadvány jusson el megfelelő példányszámban a használóihoz, mindenek előtt az iskolákba, a honismerettel foglalkozó szakemberekhez és a könyvtárak olvasóihoz.

A sorozatnak a megyei intézmények együttműködése szempontjából sem elhanyagolható a szerepe, hiszen a szerzők között levéltárosok, tanárok, muzeológusok egyaránt megtalálhatók, hogy csak néhányat említsek a közelmúltban megjelent kiadványok szerzői közül: Knézy Judit néprajzos, Magyar Kálmán régész, Horváth János festőművész-muzeológus, Gál József marcali múzeumigazgató, Stampler Imre iskolaigazgató, Papp Árpád költő és műfordító, L. Szabó Tünde főépítész.

Az intézményi együttműködésnek máig kialakult nemes hagyományait folytatva annak további módjait is keresni kell, hiszen a kapcsolatok bővítése terén még sok, számba nem vett lehetőség kínálkozik, melyek mindegyike belső természetes igényből, az intézmények sajátos feladataiból adódhat.

Sajnálatos, hogy a mai rendezvényen a Somogy Megyei Művelődési Központ nem kapott szót az előadók sorában. Szervező, koordinációs tevékenysége több területen jelentős segítséget nyújt az egyes szakmák képviselőinek, különösen a honismereti munkában, melyben az együttműködés a megyei intézmények között nélkülözhetetlen.

A honismereti rendezvények, táborok, vetélkedők szervezésében eddig is szép eredményeket mondhatunk magunkénak. A honismereti egyesület 1994-ben első ízben a levéltárral, múzeummal, SMK-val és a pedagógiai intézettel közösen kiírt pályázata a vártnál is nagyobb érdeklődést keltett. Helytörténeti és néprajzi témakörökben 28 pályamunka érkezett be.

A honfoglalás 1100. évfordulójára meghirdetett "Emese álma" országos honismereti vetélkedő 1994. évi első fordulóján a megyénk iskoláiból benevezett 25 csapat közül a siófoki gimnázium tanulói az országos döntőben az első tíz közé jutottak. A vetélkedőt valamennyi intézmény könyvjutalommal támogatta, a szervezőmunkát a honismereti egyesület, az SMK, a pedagógiai intézet és a levéltár munkatársai végezték, a zsűriben a megyei múzeum régészei vettek részt.

Jó kezdeményezésnek számít, hogy a múzeum a honismereti egyesület felkérésére ingyenes belépőt ajánlott fel kiállításainak megtekintéséhez az egyesület tagjainak, a honismereti szakköröknek.

Eredményesen tudunk együttműködni a múzeumi szakemberekkel, különösen a régészekkel, néprajzosokkal a honismereti pályázatok, vetélkedők, nyári táborok támogatásában. A természettudományi osztály munkatársai legutóbb a mesztegyői természetvédelmi kiállításához nyújtottak segítséget a helyi egyesületnek.

A körből a vidéki, városi múzeumok tevékenysége sem maradhat ki. Csak példaként említem, hogy a marcali múzeum még a földrajztanárok munkaközösségének működtetését is felvállalja, amellet számtalan helytörténeti kiadvány és diákoknak szóló ismertető megjelentetését is fontosnak tartják.

A könyvtárakban folyó helytörténeti dokumentumgyűjtő és feltáró munkának számos eredményét ismerjük. Legutóbb a falusi könyvtárosok továbbképzésén a helytörténet, falukrónika témakörben tartott előadásom kapcsán az is kiderült, hogy e munkát nemcsak a megyei könyvtár Somogyi Gyűjteményében és a városi könyvtárak helyismereti részlegeiben dolgozó szakemberek végzik nagy hozzáértéssel, hanem a kisebb települések tiszteletdíjas könyvtárosai is szívesen részt vennének benne megfelelő szakmai iránymutatással. Úgy vélem, ehhez minden támogatást meg kell adnunk.

Az intézmények közös cselekvésének, együttes fellépésének az előzőekben általam felvázolt lehetőségei korántsem tekinthetők teljeskörűnek, további ötletekkel, javaslatokkal kiegészíthetők. De már egy ún. minimum program is segítheti az elszigeteltség feloldását, az intézményi érdekek jobb, kapcsolatépítőbb képviselését valamennyiünk és közös ügyünk hasznára.

Bognár Tibor
 EGY SOMOGYI FALU LEVÉLTÁRI FORRÁSAI

Igen nehéz dolga van a kutatónak, aki arra vállalkozik, hogy áttekintse egy község írott forrásait, és ezek értékelése után vállalkozzon a község történetének megírására. A legnagyobb nehézség a források szétszórtságából következik.

Ahhoz ugyanis, hogy az egy-egy községre vonatkozóan fennmaradt iratanyagot feltárhassuk, szinte az egész levéltárat át kellene kutatnunk. A levéltár fondjegyzékében fond- és állagszinten megjelenő, a község nevével jelzett iratok korántsem tartalmazzák a község teljes iratanyagát. Birtokában kell lennünk a fellelhető iratanyaghoz, hogy nyugodt lelkiismerettel hozzáfoghassunk a község történetének megírásához.

Korreferátumomban arra szorítkoznék, hogy főként saját tapasztalatomra támaszkodva néhány kutatási problémára hívjam fel a figyelmet.

Másfél évtizede foglalkozom szülőfalum, **Szulok** község történetének kutatásával. Ez alatt az idő alatt megismertem azokat a legfontosabb forrásokat, melyek saját levéltárunkban találhatóak, s megismerkedtem azoknak az iratoknak egy részével, melyek az Országos Levéltár, a Veszprémi Püspöki Levéltár és a Községi R. K. Plébánia őrizetében vannak.

A megismerés természetesen nem jelenti azt, hogy birtokában vagyok mindazon iratoknak, melyek ezen intézményekben községemre vonatkozóan fellelhetők. Tudomásul kellett vennem, hogy az áttekintendő iratanyag nagysága és a kutatás rendkívüli időigényessége miatt a források feltárásában nem lehet teljességre törekedni.

Az eredményes munka érdekében feltétlenül át kell kutatni az alábbi irategyütteseket.

Nemesi Közgyűlés iratai	1454 - 1848
Számvevőségi iratok (különféle elnevezések alatt)	1731 - 1950
Törvényszéki iratok (különféle elnevezések alatt)	1600 - 1950
Árvaszéki iratok	1850 - 1950
Megyefőnöki iratok	1850 - 1860
Alispáni iratok	1862 - 1950
Főispáni iratok	1860 - 1950

Főszolgabírói (főjegyzői) iratok	1872 - 1950
Körjegyzőségi iratok	1872 - 1950
Iskolai iratok (nép- és általános iskola)	XIX - XX. század
Tanácsi iratok (községi, járási, megyei)	1950 - 1980
Földhivatalok (járási, megyei) iratai	1945 - 1970
Kataszteri és telekkönyvi iratok	1850 - 1970
Térképészeti iratok	XVIII - XX. század

Szinte felsorolhatatlan, mennyi szempontra kell a kutatónak figyelemmel lenni a községtörténet megírásánál.

Az iratok a község életének szinte valamennyi vonulatához szolgáltatnak adatokat. Követhető belőlük a település demográfiai, gazdasági, kulturális viszonyai.

A megyei levéltár iratainak megismerése után a kutatás elvezethet a többi közgyűjtemény, elsősorban az Országos Levéltár irataihoz. Szerencsés esetben fentmaradtak a község volt földesurának a családi és uradalmi levéltárai, melyek a település és a földesúr kapcsolatrendszerének olyan összefüggéseibe engednek betekintést, amelyekre a megyei levéltár iratai nem adhatnak kielégítő választ.

A lelkiismeretes kutató nem kerülheti meg a község plébániáján őrzött iratok kutatását sem.

Számtalan könyvészeti forrás, fényképanyag és egyéb, levéltáron kívüli forrásanyag teheti teljessé összegyűjtött anyagunkat.

A levéltárakban a publikált és kéziratos segédletek sokasága, valamint az intézmény munkatársainak útbaigazítása segíti a községtörténet kutatójának munkáját.

Rendkívül jól használható segédkönyv Lakos János: "Hogyan írjam meg falum történetét?" című útmutató munkája, melyben a szerző részletesen ismerteti a községtörténet szempontjából számba veendő levéltári és könyvészeti forrásokat. A kötetet számos illusztráció egészíti ki.

Somogy megyében már számos községtörténeti munka jelent meg, főként az utóbbi évtizedekben.

A tapasztalat azt mutatja, hogy igazán eredményes munkát csak egy jó csapatmunka hozhat. A magányos kutató nehezen tud megbirkózni a kutatás szerteágazó feladataival.

Eredményes kutatást kívánva
 köszönöm figyelmüket.

Dr. Szapu Magda
A MÚZEUM ÉS AZ ISKOLA

E téma, amely mindenekelőtt a közművelődés, még pontosabban a múzeumpedagógia tárgykörébe tartozik — őszintén szólva — számomra kevésbé ismert, még kevésbé kutatott volt. Ezért viszonylag sok időt töltöttem el azzal, hogy a vonatkozó irodalmat, forrásokat megnézzem, összegezzem. Ehhez adtak anyagot a Múzeumi Hírlevél 1990-1994-ben megjelenő számai.

A Múzeumi Hírlevél (a továbbiakban MH) a múzeumi berkekben egy olyan havilap, amely aktuális hírekkel, információkkal látja el a szakembereket. A hazai és külföldi eseményeken túl (kiállítások, múzeumi programok, gyűjteménygyarapodás, tudományos tevékenység, műtárgyvédelem, nemzetközi kapcsolatok, egyéb közhasznú információk) könyv- és folyóiratszemlélt is tartalmaz. Ez utóbbi az európai és az Európán kívül múzeumokról ad érdekes, figyelemre méltó tájékoztatást.

E Hírlevélben olvastam, 1992. novemberében Hajdúszoboszlón rendezték meg a VII. Nemzetközi Történelem-tanácskozást, melyen magyar részről Dr. Koncz Erzsébet múzeumpedagógus beszélt a múzeumpedagógiáról. Előadásában igen fontos gondolatokat fogalmaz meg. Egyrészt megállapítja már 1992-ben, hogy a múzeumpedagógia egyre inkább a háttérbe szorul, nagyobb válságban van, mint maga a történelemtanítás. Okát három pontban indokolja: 1. Egyre inkább feledésbe merül, hogy a mai tanulóifjúság képezi a múzeumok jövője közönségét. 2. Ugyancsak elfeledkezünk arról, hogy a modern, elemző történelemtanítás egyik alapvető forrásanyaga a múzeumokban, és csak itt található. 3. Eltűnőben az a gondolat, hogy az iskola és a múzeum sok tekintetben egymásra utalt, egyazon dolog két részét képezi. A múzeumokból sorra bocsátják el a múzeum-pedagógusokat, vagy más teendőkkel bízzák meg. (1992!) Csökkennek a múzeum-pedagógiára felhasználható anyagi eszközök, az erkölcsi megbecsülés és a figyelem hiánya tapasztalható. Az 1970-es évek lendülete megtört. A továbbiakban pedig az előadó azt próbálja tisztázni, mitől múzeumpedagógus valaki. Az egyik út a tanári gyakorlattal rendelkező múzeológus, a másik az ilyen jellegű feladatokkal megbízott múzeológus. Tehát eleve hiányzik a mindkét képzettséggel rendelkező. Gondot okoz továbbiakban az is, hogy az oktatás befelé fordult, és legfontosabb feladatának a tananyag eszmei tartalmának megváltoztatását látja, miközben figyelmét és energiáit a legalapvetőbb eszközök, a tankönyvek közötti csatározások és a tantervi vajadások kötik le. Így aztán egyáltalán nem terjed ki a figyelem a múzeumokra.

Ugyanő tisztázza a múzeumpedagógiával kapcsolatos alapvető félreértéseket is. Az egyik, a szélesebben értelmezett — a múzeum és a nagyközönség kapcsolatát jelenti — független az iskolai oktatástól és magában foglalja valamennyi korosztályt, a múzeumi anyag teljességét vizuális és auditív módon közvetítve. A másik — a múzeum és az iskola kapcsolatát jelenti — részét képezi az iskolás korosztályok képzésének. Ilyen szempontból közelítve része a múzeum az iskolai történelemtanításnak. Míg a múzeum munkatársai sok esetben az egész múzeum tevékenységét helyezik előtérbe.

Még ebben az évben (1992. decemberében) a Magyar Nemzeti Múzeum továbbképző tanfolyamot hirdet alsótagozatos pedagógusok részére tárgykészítő múzeumi foglalkozások témakörében "Nézzük együtt" címmel. Mivel a múzeumok — a felhívás szerint is — egyre kevésbé tudják kielégíteni a múzeumi foglalkozásokra jelentkező iskolák igényeit, ezért a pedagógusoknak szükségük van arra, hogy maguk váljanak diákjaik szakszerű kalauzaivá. Cél a tapasztalatok átadása volt. Témakörei pedig: — Hogyan tartsunk a történelmi olvasmányokhoz kapcsolódó, azt kiegészítő múzeumi foglalkozásokat? — hogyan érhetjük el, hogy életre keljenek országunk több száz évvel ezelőtti hétköznapijai, ünnepei? — hogyan készíthetünk történelmi korok hangulatát főlidéző tárgyakat? — hogy érjük el, hogy a múzeumi látogatás élmény legyen?

Milyen a helyzet más országokban? 1992-ben az angliai állapotokról kaptunk tájékoztatást. Az oktatási törvény alapjaiban fenyegette a múzeumi szolgáltatásokat országszerte. A törvény lehetőséget adott újabb pénzeszközök átadásával arra, hogy a helyi oktatás különböző útjait válasszák az iskolák. A helyi oktatási hatóságok egyre kevésbé tudnak az iskolák számára központi szolgáltatásokat nyújtani. 1993. áprilisától a maximálisan erre fordítható összeg a teljes iskolai költségvetés 15 %-a, valójában minden egyes iskola most már "oktatást vásárol" a múzeumtól. A veszély itt abban van, hogy az oktatási szolgáltatások kicsúszhatnak mind a helyi hatóságok, mind pedig néhány független múzeum hatásköréből. A kormány úgy számolt, hogy a múzeumpedagógia költségei az ún. magánszektorra hárulnak, de hogy pontosan milyen szervezetekre gondoltak, az nem derült ki. Feltehetően a szolgáltatások nem hozzák meg a múzeumok számára kellő anyagi hasznot, így anyagi nehézségek miatt tönkremennek (a szolgáltatások). Márpedig ha ezek a speciális szolgáltatások megszűnnek, azok mással nem pótolhatók.

Másutt "Múzeum élő adásban" címmel olyan színházi előadásokat rendeznek, melyek múzeumokban vagy egyéb műemlékek helyszínén játszódnak, és céljuk a "korabeli környezet" bemutatása.

Mexico Cityben a város Nemzeti Múzeuma nem mindennapos múzeumi programot dolgozott ki az ottani utcagyerekek számára, hogy megszerettségükkel a múzeumot. Maga a múzeum különböző anyagi forrásokból az iskolás gyermekeknek is rendez különböző foglalkozásokat, számos kiadványt készít gyermekek számára (1993. szept.).

Az USA-ban a múzeumok új utakat keresnek, többek között tevékenységi körük fontos részévé teszik az oktatást. A gyűjtemények az ismeretek tárházai, s ezt az ismeretanyagot kell átadni. Az alapvető technikai követelményeken túl nincsenek egységes szabályok, minden múzeum maga építi ki kapcsolatait más szervezetekkel. Tanulmányok készülnek e témakörben, ám általános megoldásokat nem adnak, csodákra nem képesek. Minden múzeumnak a maga útját kell járnia.

A szakembereket évek óta foglalkoztatja az a tény is, hogy a múzeumi látogatottság világszerte visszaesett. Okát még nem sikerült feltárni. A múzeumok programkínálatából kiderül, hogy milyen kiállításokkal, múzeumi programokkal tartják meg, vagy csábítják el a közönséget, természetesen az iskolás gyerekeket, a diákokat is.

A tapasztalat azt mutatja, hogy mindig megújul a látogatottság az egyes ún. "nagy hatású" kiállítások ideje alatt.

Hollandiában a látogatók csökkenése ellen úgy védekeztek, hogy növelték az állami támogatást, melynek eredményeként igényesebb kiállítások születtek, és a látogatottság néhány év alatt a kilencszeresére nőtt.

A francia kormány is nagy összeggel támogatja a múzeumot, így lehetőség nyílt a múzeumi kiállítások területének megkétszerezésére, és más bővítésekkel, korszerűsítésekkel a múzeumot még vonzóbbá tették. Párizsban 1994-ben ismét megnyílt a természettudományos múzeum. Kitömött elefántok, rinocéroszok, gazellák, gepárdok, zsiráfok stb. fogadták a látogatót. 240 millió frank beruházás nyomán 300 év kitömött állatainak gyűjteményét mutatja be.

1994-ben Tokióban nyílt meg Japán egyik legnagyobb történelmi múzeuma. 550 millió dollárért építették fel. Célja a mindennapi élet fejlődésének bemutatása. 9 ezer m²-en a legmodernebb eszközökkel mutatják be a város történelmi és gazdasági fejlődését, a 20. századi modernizáció és nyugati hatások eredményeit, a 2. vh. pusztítását és újjáépítést. Az időszakos kiállítások 1000 m² kiállítóhelyet kaptak, továbbá 446 személyes előadóterem, könyvtár, ajándéküzlet és négy étterem található az épületben. A raktárterület 5 ezer m²-nyi (!).

Egyébként világszerte egyre nagyobb figyelmet szentelnek a múzeumi "kereskedelemnek". A múzeumi boltok, kávézók fontos részei a múzeumoknak.

Magyarországon elsősorban az oktatási intézményekben volt nagy sikere a Budavári palotában megrendezett dinoszaurusz-kiállításnak, melynek gazdag anyagán és bizarr hangulatán túl a tömegtájékoztató és a Jurassic-park című film bemutatása is segítette népszerűségét (1994. május). Igen sikeres kiállítás volt az Erzsébet, a magyarok királynéja című, 1992. májusában. A Magyar Nemzeti Múzeum leglátogatottabb kiállításai voltak a felmérések szerint: 1975-ben Perui aranykincsek, 1978-ban A korona hazaérkezése, 1986-ban a Kínai cserépkatonák.

Az elmondottak alapján feltehetjük a költői kérdést: Kellenek-e új, jó kiállítások? Ha igen, akkor kell-e népművelő — múzeumpedagógus? Ha igen, akkor milyen anyagi források állnak a rendelkezésünkre?

Tudjuk, hogy a csökkenő költségvetési támogatás szinte mindenütt a viágon a létszám csökkenését idézik/idézték elő. Mindez pedig a nyitvatartási órák, a múzeumpedagógiai foglalkozások, a továbbképzések rovására megy. Mindennek következménye, hogy pedagógusok lépnek a múzeumpedagógusok helyére, hogy az ingyenes, szolgáltatásjellegű foglalkozásokat megvásárolható, tematikus foglalkozások váltják fel. E foglalkozások alkalmával bizonyos múzeumok (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre) konzultálnak, szakirodalmat, segédanyagot ajánlanak fel a pedagógusoknak.

Főbb vonalakban áttekintettem a múzeumok programkínálatát 1991-től 1994-ig. A budapesti Néprajzi Múzeum 1991-ben az új, állandó kiállítása kapcsán 12 foglalkozást ajánlott (állattartás, földművelés, halászat-vadászat, táplálkozás, kézművesség, lakás, kereskedelem, közlekedés, néphit-vallásosság, a falu társadalmá, viselet, naptári ünnepek témakörökben. Továbbá az őstársadalmaktól a civilizációig: Ausztrália őslakói, eszkimók, obi-ugorok, indiánok címmel.) A foglalkozások része volt a filmvetítés, kvíz-játék, manuális foglalkozás. A részvételi díj pedig 20 Ft volt személyenként. A Petőfi Irodalmi Múzeum is számos foglalkozást és vetélkedőt hirdetett meg iskolás gyerekek számára. 1992-ben a székesfehérvári Szent István Király Múzeum néprajzi, régészeti, történelmi, képzőművészeti szakkörök lehetőségét kínálja heti egy-egy foglalkozással 7. és 8. osztályos tanulók számára. Ezzel szemben viszont 1994. februárjában a Magyar Nemzeti Múzeum és a Fővárosi Pedagógiai Intézet "történelmi játszótér" módszertani tanfolyamot hirdet történelemtanároknak, napközis nevelőknek, közművelődési munkatársaknak, iskolai könyvtárosoknak és mindazoknak, akik szeretnék felhasználni e módszer teljes eszköztárát. A módszert felhasználhatják — hangzik a javaslat — a történelemórák élményszerűbbé tételére, a múzeumi történelemórák önálló megtartására, vagy azok kiegészítésére, ill. egy-egy téma intuitív-beleélő feldolgozásához (ünnepek — naptári, iskolai, osztály-). Részvételi díj 8.000 Ft.

Az utolsó, 1994. októberi MH tartalmazza a múzeumok 1994. évi programjainak. Főként országos múzeumok hirdetnek foglalkozásokat: Magyar Nemzeti Galéria (egy évre 5 ezer Ft tandíj), Hadtörténelmi Múzeum előzetes egyeztetés alapján (itt ingyenes), Magyar Mezőgazdasági Múzeum (40 Ft/fő), a Magyar Nemzeti Múzeum hat programot hirdet vasárnap délelőtti foglalkozásként (600 Ft bérleti díjért), a Magyar Természettudományi Múzeum a környezeti nevelés oldaláról mutatkozik be (foglalkozásai ingyenesek), a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum 30 fős csoportok számára 12 foglalkozást hirdet (kenyérlángos-sütés, vajköpülés, mézeskalács-sütés, fonás-szövés, gyertyamártás, rongyabdakészítés, nemezkesztés, gyöngyfüzés,

gyékényből játékkészítés, csuhéfonás, szalmafonás, ostor készítése bőrből. A foglalkozások 30 fős csoportok számára ajánlottak, áruk pedig 3 és 7 ezer Ft között mozog. Egyetlen vidéki múzeum szerepel e programban, a szekszárdi Wosinszky Mór Múzeum, ahol 9 darab diavetítéses előadást ajánlottak, ill. filmvetítéseket történelem órákhoz. (Részvételi díjat nem közölnek).

Tudunk még egy kísérletről, amely az 198/90-es tanévben indult a szombathelyi Kanizsai Dorottya Gimnáziumban a Savaria Múzeummal együttműködve. Ez egy alternatív társadalomtudományi oktatási saját program. Alapkonceptiója a történeti források felkutatása, feldolgozása, forráskritikája. Módszere a tantárgyi koncentráció — ti. egyidejűleg foglalkoznak a történelem, az irodalom a zenetörténet, a művészettörténet tantárgyakon belül az egyes történelmi korokkal, tanulmányi kirándulásokat szerveznek és művelődéstörténeti önképző kör csatlakozik az órákhoz. A program legfontosabb része a történeti források alaposabb megismertetése múzeumi és levéltári gyakorlati órákon szakemberek irányításával. Ez a témakör elsősorban eredeti helytörténeti anyagra épül. Néhány foglalkozás után a gyerekek már otthonosan mozognak ezekben az intézményekben, a szakemberekkel és a tárgyakkal is személyes kapcsolatba kerülnek. A foglalkozások forgatókönyveiből jegyzet készül, melyet a gyerekek előre kézhez kapnak. Gyakorlati órák is kapcsolódnak az elméleti órákhoz, a manuális foglalkozások a restaurátor- és preparátorműhelyben történnek.

Eddig a külföldi és hazai példák. Végezetül pedig a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum anyagáról, az itteni lehetőségekről kellene szót ejteni.

A múzeum tevékenységét, az öt szakmai gyűjtemény összetevőit — régészeti, néprajzi, művészettörténeti, történeti és természettudományi — egyik kiadványunk, a Somogyi Múzeumok Füzetek 19. száma ismerteti (Kaposvár, 1992.). E kiadványnak éppen az volt a célja, hogy segédanyagként szolgáljon mindazok számára, akik valamilyen szinten kapcsolatban vannak a múzeummal. A gyűjteményeken túl kiállításaink és kiadványaink kínálják a lehetőséget az iskolák és nagyközönség számára.

Kiállításaink közül Kaposváron 200 m²-nyi területen néprajzi kiállítást kínálunk a múzeum törzsgyűjteményéből válogatva. A megye századeleji viselettörténetét, textíliáit, pásztorművészetét mutatjuk be, a kamaratermünkben pedig Somogy élő népi iparművészeti anyagát. A kiállításához kapcsolható a Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény, amely a megye népi építészetéről, lakáskultúrájáról ad áttekintést.

"Válogatás a múzeum képzőművészeti gyűjteményéből" címmel mint 550 m²-en a megye klasszikusainak anyaga látható többek között: Zichy Mihály, Rippl-Rónai, Vaszary, Kunffy, Galimberty, valamint a XX. század második felének megyei reprezentáns művészei. E program keretében ajánljuk még a kaposvári Rippl-Rónai Emlékmúzeum, a zalai Zichy M. Emlékmúzeum és a

somogytúri Kunffy L. Emlékmúzeum megtekintését a művészek festményeivel és otthonuk eredeti tárgyaival.

A "Kaposvár Anno..." várostörténeti kiállításunk a megyeszékhely történetét mutatja be — az avarkortól a XVIII. századig régészeti, a XVIII. századtól történeti, valamint a XX. századot képzőművészeti tárgyakkal.

Balatonszárszón a József Attila Emlékmúzeum, Niklán a Berzsenyi Dániel Emlékmúzeum várja a látogatókat.

Örömmel jelenthetem be, hogy november végén megnyitjuk legnagyobb vállalkozásunkat, a több mint 10 millió Ft értékben elkészült természettudományi állandó kiállításunkat. A kiállítás 220 m²-en, hét teremben a legkorszerűbb rendezési elvek figyelembe vételével mutatja be Somogy élővilágát. A megye földtörténetét, növény- és állatvilágát diorámák, színes fotók, preparátumok szemléltetik. Magyar és angol nyelven tárja a látogatók elé a somogyi erdők, a nyílt vizek, a homoki tájak, láprétek, mocsárrétek, láperdők növényeit és állatait. Természetesen fontos szerepet kap a környezetvédelem. (A kiállítást Ábrahám Levente, Juhász Magdolna és Nagy Lóránt rendezték.)

E kiállítás kapcsán már rendelkezünk azokkal a személyi és tárgyi feltételekkel, amelyek az ún. oktatási segédanyaghoz elengedhetetlenek. Ábrahám Levente, a kiállítás egyik rendezője bocsátotta rendelkezésemre az információt.

Működik majd a kiállítási térben egy ún. audovizuális szoba, ahol 16 fő (pl. szakkör) számára biztosítunk videofilmekhez, hangosított diasorozatokhoz, diavetítéses előadásokhoz helyet. Gyűjteményünk tartalmazza a televideo forgalmazásában megjelent összes természetfilmet Somogy megyéről és jórészt a környező tájegységekről is. Differenciált szintű anyagok minden korosztálynak lehetőséget adnak a szórakozás mellett az ismeretszerzésre. Óvodásoknak, kisiskolásoknak ajánljuk a Vízipók - csodapók epizódjait, míg felnőtteknek az Élet megpróbáltatásai című sorozatot. Számos megvásárolható kiadvánnyal rendelkezünk: az iskolások számára kb. 20 féle különböző képeslap, somogyi védett területekről ismeretterjesztő füzetek és a Múzeumi Tájékoztató. A téma iránt komolyabban érdeklődőknek ajánljuk a barcsi Borókás sorozat 4. kötetét, valamint a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet tanulmánykötetét a Múzeumi Évkönyv mellett. A védett növényekről, állatokról készült 10-12 féle plakát is az ismeretterjesztést szolgálja. Tervezzük még a kiállításához kapcsolódó természetvédelmi vetélkedő kiírását közösen az oktatási intézményekkel.

Évenként több időszaki kiállítással (képzőművészeti és néprajzi elsősorban) jelentkezünk, és egy régészeti állandó kiállítás is terveink közt szerepel. Addig is az érdeklődők figyelmébe ajánljuk a Kaposszentjakabi Bencés Apátság romjait és a Somogyvári Történeti Emlékhelyet.

Kiadványainkkal párhuzamosan több feladatot látunk el. A Somogyi Múzeumok Közleményei (Múzeumi Évkönyv) 10 számával elsősorban hazai és

külföldi szakmai igényeket elégítünk ki (dr. Király István Szabolcs szerkesztésében), pedig a szakma és a nagyközönség felé egyaránt szolgálunk. A füzetek részben a múzeumot, a múzeumi munkát (19. szám), másrészt a kiállításokat (20. szám a várostörténetit, a készülő 21. szám a természettudományit), ill. a gyűjteményeket mutatják be (22. szám a tervek szerint a néprajzi gyűjtemény szöttesanyagát). A füzetek sorozatát mindenképp ajánlom az iskolák számára felhasználni segédanyagként is. A Múzeumi Tájékoztató negyedévenként jelenik meg (Forrai Márta szerkesztésében), és az aktuális információkon túl a múzeumi egységek, kiállítások nyitvatartását is közli.

Végezetül pedig néhány szót szólni kell legújabb kezdeményezésünkről, amely — úgy vélem — mindenekelőtt a tanárok, diákok, helytörténeti kutatók, honismereti szakkörök igényeit elégíti ki. Többéves adósságunkat törlesztjük e sorozattal, melynek címe Válogatás Együd Árpád néprajzi gyűjtéseiből (dr. Szapu Magda szerkesztésében) E forráskiadvány első száma az 1848-as katonadalok és Kossuth-nóták Somogyban címet viseli. A második, november végére elkészülő száma pedig 150 oldalon, számos fotóval, rajzzal és kb. 80 oldalnyi kottával a Karácsonyi ünnepkör téli jelesnapjainak szokásanyagát tartalmazza. A rendkívül nagy érdeklődésre való tekintettel már a következő számon dolgozunk Somogyi gyermekjátékok címmel, melynek kiadását — az anyagi függvényében — 1995/1996-ra tervezzük.

Befejezésül pedig mindenképp az Önök figyelmébe ajánlanám azt a három füzetet, amely ugyan nem a múzeum kiadványa, de somogyi múzeológusok munkája nyomán született, és széleskörű igényeket elégít ki: a Somogy Megyei Levéltár Iskola és levéltár című sorozatának 32., 36. és 37-38. számait (dr. Szili Ferenc és G. Jáger Márta szerkesztésében) Horváth János: Képzőművészetek Somogyban — Somogy képzőművészei 1780-1945, Knézy Judit: Fejezetek Somogy megye néprajzából és Magyar Kálmán: Somogy megye régészeti múltja a honfoglalás és a középkor évszázadaiban címmel.

A továbbiakban pedig Varga Éva történész kolléganőm konkrétan a megyei múzeum történeti gyűjteményében rejlő lehetőségeket vázolja fel az iskolák számára.

Varga Éva

A TÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY ÉS AZ ISKOLA

Engedjék meg, hogy rögtön egy helyreigazítással kezdjem: ez pedig előadásom kinyomtatott címére vonatkozik. Ez a cím ugyanis nem tőlem származik. Nyilvánvalóan az történt, hogy a határidő-sürgetés miatt valamelyik kolléga túlságosan tágra sikeredett címet adott, azzal a szándékkal, hogy abba biztonságosan és kényelmesen belefér majd a témám. Örülöm kellene emiatt, ám a cím sugallta tartalom mindjárt tisztázásra szorul. *Történeti gyűjteménye* mindegyik közgyűjteménynek van (a levéltár esetében egyértelmű, hiszen — divatos kifejezéssel élve — erről "szól" a munkájuk; a könyvtárnak is van egy úgynevezett "Helytörténeti gyűjteménye", s mint az mindannyian tudjuk, a kutatószobában nagyrészt a polcokon lévő könyvekről, folyóiratokról hírlapokról van szó). S tág értelemben minden múzeumnak történeti gyűjteménye van. Hiszen akár a természet, akár az ember alkotta világ emlékeit tartalmazza, az lényegében mindig egy adott "történeti pillanatban" keletkezett és a keletkezés korának jegyeit magán viselő emlékművet (legyen az akár több évmillióval ezelőtti természeti lelet, vagy akár a közelmúltban a háztartásban funkcionáló technikai eszköz) tartalmaz. Tehát maga a cím azt sugallja, hogy marxi "minden történetiségben létezik" axiómából túlzott következtetéseket vonjunk le, hogy nincs, nem is lehet másfajta gyűjtemény, mint történeti gyűjtemény.

Ezt azért kívántam elmondani, mert a köztudat a múzeumból mint tudományos, kulturális intézményből indul ki, s úgy véli, hogy az ott végzett legkülönbözőbb tudományos feltáró, feldolgozó tevékenység közös alapja a múzeológia tudománya. Holott "általános muzeológia", mint tudomány nem létezik. Ehelyett léteznek a különböző *szakmuzeológiák* (régészet, néprajz, művészettörténet stb.), melyek szaktudományos tevékenysége döntően a maga szaktudományával (pl. a régész a történettudománnyal, a természettudományi gyűjtemény biológusa a biológiával) áll azonos metodológiai alapon. (Vagyis döntőnek a tudományelméleti és nem az intézményes kapcsolatot kell tartanunk.) A szakmuzeológiák egyike az *újkortörténeti muzeológia*, melynek specifikumát a történettudományban, azon belül a "segédtudományok" címen ismert forrástanban, azaz a források sajátosságában találjuk. Forrásai elsősorban az újkori tömegtermelésből kikerült használati tárgyak, melyek forrás mivoltukban egyrészt emlékei mindannak a termelési folyamatnak, amellyel létrehozták őket, és hordozói annak a társadalmi-kulturális életformának, melyben mint tárgyak, eszközök funkcionáltak.

Az újkortörténeti muzeológiának tehát az a feladata, hogy gyűjtse, rendszerezze, tudományosan feltárja az újkori történelem tárgyi emlékeit. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy csak ezzel a típusú forrásokkal dolgozik, hanem azt, hogy mint kutatótevékenység, e forrásokra, annak keletkezési körülményeire, történelmi-társadalmi-termelési funkciójának megvilágítására koncentrál.

Bevezetőm szükségképpen hosszúra nyúlt, szíves megértésüket kérem. Most azonban valóban áttérek tulajdonképpeni témámra, az iskolákkal való kapcsolatunkra.

A múzeumon belül mi, az újkortörténeti gyűjtemény dolgozói (a gyűjteménykezelő kollégán és jómagam) munkánkkal a múzeumi hármaskör funkciót (közgyűjteményi, tudományos és közművelődési) szolgáljuk.

Munkánk összességében a gyűjteményen alapul. Az elmúlt évi Közgyűjteményi Nap-on *gyűjteményünk jellegéről* beszéltem. Engedjék meg, hogy röviden összefoglaljam az akkor elmondottakat. A megye történetének és irodalomtörténetének XVIII. századtól napjainkig terjedő muzeológiai forrásai találhatók nálunk. Van egy gyűjteményegyüttesünk, amely nemcsak a megyehatárokon, hanem az országhatárokon is túllép: ez a kinotechnika-történeti gyűjtemény, melyhez egy igen tekintélyes mennyiségű és művelődéstörténeti értékű moziplakát- és filmstandfotó-kollekció tartozik. Az újkortörténeti gyűjtemény tematikusan szerteágazó: mivel ma az iskolai kapcsolatokról van szó, kiemelendőnek tartom a Kaposvár történetére, az iskola és oktatás, valamint az ifjúsági mozgalmak történetére vonatkozó gyűjteményegyütteseket. E témák a megyei múzeum központi épületében látható kiállításokon is megjelennek (az iskolatörténetiről még később szólok — jelenleg nem látogatható). Vidéki kiállítóhelyeinken két irodalomtörténeti kiállítást (a József Attila emlékkiállítást Balatonszárszón és a Berzsenyi Niklán), valamint az újvárfalvi 1848/49-es kiállítást gondoljuk. Kapcsolatunk a nagyközönséggel — ezen belül az iskolákkal is — döntően e kiállításokon keresztül valósul meg. Ezen kívül természetesen a hagyományos publikációs lehetőségeket is felhasználjuk: tanulmányok, szócikkek, forrásközlések jelentek és jelennek meg tőlünk a múzeumi kiadványokban, sőt nemcsak ott, a szaksajtóban. A ismeretterjesztésre időnként a modern tömegkommunikációs csatornákon keresztül is lehetőség nyílik. Részt veszünk sajátos lehetőségeinkkel a történelmi ismeretek elmélyítésének, sőt az átlagos ismeretek kiegészítésének munkájában verbális módon is pl. a kiállítási szakvezetések alkalmával, vagy a múzeumi történelemórák keretében. Specialitásunk azonban — a többi közgyűjteményekhez képest — a kiállításokban rejlik.

Napjainkban, amikor az emberek információikat zömmel a vizuális tömegkommunikációs csatornák segítségével szerzik, nem túlzás azt állítani, hogy az újkortörténeti muzeológia *döntő szerepet játszhat a XVIII-XX. század történetének megismerésében*. Sőt, míg a tévéző a dolgoknak sok esetben

csak passzív szemlélője, egy kiállítás megtekintésekor aktív szerepre ^{kény-}szerezül. A rendező és a látványtervező munkája ugyanis akkor jó, ha a kiállítás a látogatóban hasonló gondolatok ébreszt, mint amit ő maga a kiállító munkája során megfogalmazott. Hogy ez a *sajátos publikációs műfaj* miként hat, arról engedjék meg, hogy a saját tárlatvezetésem során szerzett tapasztalataim és a *vendégkönyvek bejegyzéseinek* segítségével informáljam Önöket.

Akik a vendégkönyveket ismerik, bizonyára elcsodálkoznak azon, hogy a sokszor banális, közhelyszerű bejegyzéseket komolyan veszem. Való igaz, szerepel köztük ilyen is, olyan is, sőt, sok esetben magam sem tudom, hogy sírjak-e avagy nevessek rajtuk. De ítélik meg Önök. Az áttekinthetőség kedvéért csoportosítva — bár nehéz kategóriákba sorolni, mégis a közölt tartalom alapján megkíséreltem — ezekből állítottam össze egy kis ízelítőt.

A vendégkönyvet *sokféle bejegyzés* céljára használják a látogatók. Van aki megjegyzi, hogy "itt járt", vagy éppen milyen az időjárás, és hogy mi történt egy Gyuszi nevű ismerőssel, s következő csatlakozik ehhez a véleményhez, de van olyan is, aki éppen a könyv lapjain vall szerelmet a társaságában lévő hölgynek. Mondhatni: *"szívpostának"* használják a vendégkönyvet. Ezzel persze nem sokra megyünk. Mint ahogy azzal sem, amikor az *udvarias, protokolláris bejegyzéseket* olvassuk: gratulálunk, örömmel néztük meg, tetszett, avagy konstatálhatjuk, hogy szép, az illetőt gyönyörűség töltötte el, köszöni, sőt, a munkánkhöz sok sikert kíván Isten áldásával. A *humoros "beírásokban"* már több információ rejlik. Jelzi egyúttal azt is, hogy szerzője nem elégszik meg a közhelyekkel, van fantáziája. Sőt, e megfogalmazásokban már némi kritikai él is található, ami nem feltétlenül a kiállításnak szól. Pl.: "Legközelebb majd gyerek nélkül is eljövök"; "első látogatásom várakozásomat messze felülmúlta"; "Azt is mondhatnám, hogy nyomai maradtak"; "És még szerencse, hogy Somogyban élek"; avagy a következő szellemes bejegyzés — amely az ismert régi magyar filmsláger refrénjét idézi, kissé elferdítve — így szól: "van London, van Nápoly, van Konstatinápoly..." "Meg Kaposvár is." Úgy gondolom, igen megtisztelő e kisvárosnak ez a társítás.

Azon túlmenően, hogy ki-kir leírja konkrétan, *mit tetszett* neki — "A borbélyműhely ritka jó ötlet"; "A fotók különösen tetszettek"; —, a szokványos szövegekben *értékelő megjegyzéseket* is felfedezhetünk. "Igényes", "élménnyé tette eddigi ismereteinket", "szinte élethű", "érdekes", "áttekinthető", "látványos" — írják. Van, aki észreveszi, hogy a várostörténeti kiállításunk vázlatos, s buzdít, hogy folytatni kellene. A másik érdekességnek találja és sajnálkozik, hogy a városok történetét nem taníthatják külön-külön az iskolák. Megállapítja ugyanakkor, hogy a kiállítás kivitele elegáns, s remek anyaggal nyílt alkalma találkozni. A látogatók általában *érdemnek tartják* azt is, hogy a kiállításban a XX. század is megjelenik.

A bejegyzések a kiállítás *hatásáról* is informálnak. Itt engedjék meg, hogy a kedvencemet olvassam fel, amit két általános iskolai tanuló írt. Azért értékelem nagyra, mert nem a tanító néni szokványos utasítását követték, ami

mindössze az alany és állítmány egyeztetésére, valamint a szépíráásra figyelmeztet (amiről tudjuk, hogy nagyon fontos, de az önálló véleményformálás lehetőségét kizárja): ti. "Nagyon tetszett a kiállítás". Ehelyett ez így szól: "a Kodály Zoltán Általános Iskola két tanulója nagyon meg van elégedve. Ez a legjobb időtöltés." Tehát ezt a két gyereket jó érzés töltötte el, miközben megnézték egy kiállítást.

A felnőttektől több a *visszajelzés*. A lokálpatriótát büszkeség tölti el, a külföldön élő magyarokban a régi emlékeket idézi. A közelmúlttal való találkozás számukra azt is jelenti — mint írják —, hogy nem veszítik el a "kontaktust" gyökereikhez. Van, aki arról vall, hogy tizenhét év múltán hazatért, s a kiállítás megtekintése nyomán többet tanult szülővárosáról, mint eddig bármikor. Sőt, a műtárgyvédelem fontosságát átérzve teszik hozzá: "a dagerotipiai helyett a fotómásolat is megtenné."

A kritikai megjegyzések, melyek távolról sem pótolhatják a *szakszerű kiállításkritika* műfaját, amire — hozzáteszem — valamennyi múzeumi szakmának nagy szüksége lenne, a következők: "... Néhány kép alól hiányzik a felirat. A fiatalabb generáció érdekében kérem, pótolják." (a frízfotókra vonatkozó megjegyzésre annyit válaszolhatok, hogy az ott szereplő fotográfiák kiegészítő jellegűek, a látogató, ha megveszi a kiállításvezetőt, ott kérdésére választ talál.) "Kár, hogy ez a múzeum nincs jobban népszerűsítve" — írja egy külföldön élő magyar látogató. Válaszom megegyezik az övével: "Talán ami késik, nem múlik."

"Ha javasolhatnám a díszmagyar még hangsúlyosabb megvilágítását, talán szépségét mások is jobban észre vennék." Válaszom az, hogy így is érvényesül, további kiemelésé már politikai állásfoglalásnak minősülne. S akik látták ezt a kiállítást, bizonyára egyetértenek velem abban, hogy egyik legfőbb erénye az, hogy nem politizál. A következő kritika: "Mint lokálpatrióta, Gönczi Ferenc késői utóda tekintetem meg a múzeumot. Örömmre szolgálna, ha személyére több utalást fedezhetnék föl." Neki és munkásságának talán egy külön kiállítást kell majd szentelnünk. S végezetül: "Iskolánk honismereti szakköre szomorúan vette tudomásul, hogy a gyermekeknek is belépődíjat kell fizetni, s a nyitvatartási idő is rövid." Erre engedjék meg, hogy előadásom végén reagáljak.

Mivel látogatóink életkorukat, műveltségüket s érdeklődési területüket tekintve sokfélék, kiállításainkat többszörösen kell terveznünk. Az általános mondandót az érettségizettek szintjén állítjuk össze. Ugyanakkor érdeklődést kell keltenünk a gyerekek körében éppúgy, mint a "szakmában", a helybeliek igényeit ugyanúgy szolgálnunk kell, mint a kíváncsi külföldiét, aki hozzánk látogat. Hogy ez mennyire nem túlzás: a "Kaposvár anno..." kiállítás vendégkönyvének bejegyzései szerint a távoli Japánból, sőt Ausztráliából is jártak nálunk. A külföldi vendégek között legtöbbször a német, de jártak itt az USA-ból (még Dallasból is), Olaszországból, Svájcban és Finnországból. Belgák, hollandok, kanadaiak, franciák és románok is akadtak köztük. Belföldről és a

legkülönbözőbb helyekről érkeznek privátim ill. csoportosan. Felkeresnek bennünket a kaposvári rendezvények résztvevői, a kiránduló nyugdíjasok és munkahelyi kollektívák, az utazási irodák szervezett csoportjai. S bármily furcsa, ellátogatnak hozzánk még a nászutasok is.

A látogatók tömegét azonban az iskolai csoportok adják, közülük is elsősorban a helybeliek (a kaposváriak és a somogyiak). Úgy vélem, nem véletlenül.

A gyerekek életkori sajátosságaiknak megfelelően reagálnak a látóivalókra. A kicsiket elsősorban a felszín csillogása ragadja meg. Elkalandoznak egyes részleteknél, gondolkodásukban a fogalmi szint még igen kezdetleges. A múlttal való kapcsolat megragadja a fantáziájukat, sok esetben misztikusan élik meg a látottakat. Figyelmüket minden leköti, s ha még nincsenek leszoktatva a kérdezőségről, mindent részletesen tudni akarnak, ezért az átlagosnál hangosabban is viselkednek. Néhány alkalommal tapasztaltam azt is, hogy a régi elemi iskola "díszletei" között megtartott tanóra, amikor Móra Ferenc írásairól volt szó, milyen katartikus élménnyel hat a tanulóira.

Tudtommal több iskola is nekibuzdult e kiállításunk hatására: elkezdte gyűjteni az oktatás, nevelés egykori eszközeit. Szemléltetés céljából is gyakran keresnek meg bennünket. Palatáblát, nádpálcát, régi tankönyveket, füzeteket, bizonyítványokat kérnek kölcsön. E gyűjteményünk iránt a tanítóképzős hallgatók is érdeklődnek. Szakdolgozatukhoz gyakorta keresnek és találnak nálunk anyagot.

A középiskolás (14 éven felüli) korosztály esetében gyakorta a tananyaghoz kapcsolják a látottakat. Akik idegenvezetést tanulnak, tanórákra készülnek itt, vizsgakérdéseket kapnak a látottakból. Az Építőipari Szakközépiskola tanulói pl. "Kaposvár emlékei" címmel videofilmet állítottak össze a várostörténeti kiállítás segítségével. A közelmúltban a nagyobb diákok készségesen közreműködtek a gyűjtő és a rendszerező munkánkban, a honismereti pályázatokra is küldtek anyagot.

Természetesen nemcsak az újkortörténeti muzeológia, avagy tágabban, a közgyűjtemények feladata, netán kiváltsága régi dolgaink megőrzése. A társadalom is annak tekinti. A szóhagyománynak, mint a hagyományozódás "kezdeti" formájának szerepét átveszik az írott, majd a nyomtatott források. A fényképezés tömegessé válásával pedig a század első felére átvállalják ezt a fotóalbumok. A magnetofon elterjedése új divatot teremt: a hanganyag tömeges méretű otthoni tárolását, archiválását. A film, a televíziózás, nem utolsósorban a régi filmek újrajátszása, a történeti témájú filmek lehetővé teszik, hogy az emberek elképzelhessék a régmúlt idők "hőseit", s azok tárgyi környezetét. De pótolhatja-e mindez az "eredeti" tárgyi környezettel való találkozás élményét? Aligha. Ezért aztán a muzeológus örömmel látja, hogy van, aki nosztalgiától hajtva, saját gyűjteményét kiegészítendő, vagy jól felismert üzleti céltól vezetve guberál a régi "kacatok" között. Ormótlan, fél századdal ezelőtti hivatali asztali lámpát, kommersz almáriumot gyűjt be.

Ki ne emlékezne a rokkák, köcsögök, parazsas vasalók gyűjtésének divatjára? Arra, amikor a falusiak "jó pénzért" boldogan szabadultak a múlttól, s "újjgazdagék" büszkén mutogatták megvásárolt múltjuk "ereklyéit". Az így szerzett holmi azonban csak "holt anyag": dekorációnak, mutogatnivalónak jó. Holott az egyszerű tárgyak is történelmünk darabjaivá válnak, mihelyt megkapjuk gazdáik hozzájuk fűződő információit. Muzeológiai-forrástani ismeretek segítségével belőlük a múlt egy pillanatát a maga valóságában ragadhatjuk meg. Így vagyunk képesek dönteni pl. a századforduló öntöttvasból készült vasalójának *forrásértékéről*. Ismerjük — annak ipartörténeti érdekessége mellett — a századforduló háztartásának technikai szintjét (gondoljunk a Legújabbkori Történeti Múzeumnak a tavalyi évben bemutatott "A konyha" c. kiállítására), s hogy mint fontos higiéniai eszköz és az öltözködés-kultúra bizonyos társadalmi színvonalán elengedhetetlen tartozék, a vasalt ruhát biztosítandó milyen szerepet játszhatott e hétköznapi tárgy. Sőt, igazi forrásközvetítő erejét csak akkor értjük meg, ha a vasalás munkafolyamatát (a faszéngáz kellemetlenségét, a vasalólengetés parázsesztő és a csuklót hallatlanul igénybe vevő voltát) magunk előtt látjuk a korabeli háztartásokban. S egyúttal azt a presztizs-szerepet is, melyet adott társadalmi rétegek körében e munka okvetlenül mással (vasalóasszonnyal, cseléddel) végeztetése jelentett.

Amikor elmúlt korok társadalmi életét kívánjuk közelebb hozni a jelenhez, feltétlenül oda kell figyelni az emberek mindennapi életét befolyásoló részletekre, teret biztosítva az élet mindennapjainak képi felidézéséhez szükséges kiállításoknak.

A kultúra "nem áru" — deklarálták a hatalomváltás előtti negyven év során. A közgyűjtemények dolgozói egyre nehezebb, sokszor áldatlan körülmények között végzik tevékenységüket. A fejlett Nyugaton sok-sok pénzt kell fizetni akár a kutatási lehetőségért is, drága a kiállítási belépő, a kiadvány, a könyv. Nálunk a civil társadalom csak szavakban létezik. S úgy tűnik, az "átmenetinek" mondott idő korszaknyian hosszú lesz. Mi, a közgyűjtemények dolgozói tesszük továbbra is dolgunkat — hogy intézményünk épületének patinás emblémáját idézzem — a "köz" javára.

Pálné Leinberger Ágota
GYEREK (-) KÖNYVTÁR ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

Miután lassan végefelé közeledik ez a szakmai nap, az elméleti megközelítések után arról szeretnék képet adni, hogy az utóbbi évek gyakorlatában hogyan tükröződik mindaz, amit a tanácskozás főcíme takar. Beszámolómban címben is benne van, amiről beszélni szándékozom.

Kezdetben vala a könyvek, a könyvtáros és a könyvtár, ahová a gyerekek beiratkoztak, kölcsönöztek. Aztán önálló gyerekkönyvtárak alakultak. Jöttek önszántukból vagy valamilyen indíttatásra. Aztán ahogy a könyv mellé sorakoztak a médiák, a könnyebben emészthetők, érthetők, az olvasás lassan és szerényen szorult a háttérbe. Hiába lettek egyre szebbek a könyvek, csalogattak volna, nem tudták és egyre kevésbé tudják felvenni velük a versenyt. A gyerekkönyvtár — ha igazán hatni akar, ha az értéket, szépséget, tudást kisugározni szándékozik, számtalan speciális tevékenységet kénytelen kitalálni, amivel felhívja magára a figyelmet. Olyan speciális tevékenységet, amely egyrészt

- segíti és kielégíti — nemcsak könyvvel — a gyerekek szabadidős érdeklődését,
- kiegészíti az iskolai oktatást, könyvekkel (erről még külön beszélek).
És tulajdonképpen ez után az és után jön minden ami a címben is szerepel — ami még mögötte van.

Mögötte van azért, hogy mindannyian tudjuk a célt.

Egy dolgot szeretnék még kiemelni, és ezt nem elég hangsúlyozni: olvasóink 80 %-a általános iskolás korú (hálstennek sok óvodás és felnőtt is szereti a gyerekkönyvtárat). Minden eddig említett okból is, munkánknak csak az iskolával nagyon szoros együttműködéssel van értelme, haszna, hatékonysága. És még a szülőkkel is, de az már egy másik tanácskozás témája lehetne. És természetesen fordítva ugyanígy igaz: minden, ami a gyerekkönyvtárban történik: közvetlenül, vagy közvetve az iskolát, a gyereket segíti.

Tehát melyek azok a speciális gyerekkönyvtári munkák, amelyek közvetve segítik az iskolát, az oktatást — benne a gyereket?

Rendezvények — rendezvénysorozatok
Foglalkozások, mesesorozat
Tanórák
Tájékoztatás
Különkatalógusok
Rejtvények, füzetek
Versanalitikus feltárás

Rendezvények az utóbbi 3 évben:

"Van közünk hozzá!" címmel indult egy sorozatunk egy iskolaéven át tartott havonta, 6 különböző témában. (A kiásott múlt, Segítség, hullók, Lépéspróbák egymás felé) Az előadások után azokat a könyveket mutattuk be, amelyek kapcsolódnak a témához.

A másik ilyen nagyszabású sorozat alsó tagozatos gyerekeknek a **mesék birodalmáról** (népmesék, állatmesék, tündérmesék eljátszva, bábozva stb.) sorozat végére rejtvényfüzetet adtunk a város és a városkörnyék iskoláinak, — bizonyos pontszám után hívtuk be a helyes megfejtőket egy nagy vetélkedőre.

Többször tartottunk **továbbképzést** napközis pedagógusoknak foglalkozásbemutatóval, előadással egybekötve.

Minden évben mi rendezzük meg az iskoláknak meghirdetett országos **nyelv-művelő** mozgalom Verseghy Ferencről elnevezett **megyei döntőjét**.

A **gyerekkönyvhéten** több előadásra hívjuk a gyerekeket.

Van egy olyan típusú hagyományunk most már, amire az első pillanatban felkapták a fejüket, hogy kerül a csizma az asztalra, vagyis mit keres ez a gyerekkönyvtár programjai között!

Ugyanis **pályaválasztási fórumot** rendeztünk a Munkaügyi Hivatal munkatársa közreműködésével... nem volt haszontalan.

Tudjuk, az iskola is mindent megtesz, de aki még bizonytalan volt, vagy megerősítést akart — itt kapott. Természetesen, mint mindig, az előadás után a témához kapcsolódó minden könyv rendelkezésre állt, tehát ez sem volt öncélú szervezés.

Iskolaérett-e a gyerekeim? címmel pszichológus tartott előadást nagycsoportos óvodásgyerekek szüleinek.

"**Veszélyben a Kincskereső**" címmel Rigó Béla beszélgetett az egyetlen gyerek-irodalmi folyóiratról tanítókkal, tanítójelöltekkel és gyerekekkel közösen.

A **Szépen magyarul, szépen emberül mozgalom** a Gyakorló Iskola rendezvénye évenként. Lassan hagyomány lesz, hogy mi rendezzük a kiejtési versenyt.

Az író-olvasó találkozókat nem sorolom fel, ezek úgyis ismertek — de ezt is csak az iskolával karöltve tudjuk igazán sikeresen szervezni. Ezek azok, amelyek eleve a témához tartoznak.

A másik nagy csoport — ha nem is olyan látványos, de döntő része munkánknak — a **kiscsoportos foglalkozások**.

Nem akarok statisztikát sorolni, csak 1993-ban — tessék figyelni — 287 csoportnak 145 alkalommal tartottunk foglalkozást. 221 kölcsönzési napunk volt egy évben — ebben az iskolai szünetek is benne vannak. A kedd szünnap. Tehát ki lehet számítani, naponta több: 2-3-4, van, mikor több csoport jön foglalkozásra. Egymást érik az osztályok — sokszor nehéz időpontot találni. És

ezekre fel kell készülni. Ennek is különböző fajtái vannak, megérné egy misét ezekről beszélni — de csak a jellemző fajtákat:

— Valamilyen *témához* kapcsolódó. Rendkívül széles a skála. Ilyen a már említett mesesorozat, történelmi téma, események, évfordulók, népszokások, felfedezések, stb. vagy most a környezetismereti természetvédelmi sorozat.

— *Tanórák* — egy bizonyos magyaróra, történelem, földrajz, környezetismereti óra — amit vagy a pedagógus, vagy a könyvtáros tart — de utána mindig könyvbemutató jön, ami a témához kapcsolódik.

Összefoglaló óra — csoportmunkában, sok-sok könyvből, bűvárokodva, érdekesen, izgalmasan, játékosan.

Könyvtárhasználati óra — csuda érdekesen is lehet ám a könyvtár, a könyvek, a periodikák használatát megtanítani, a jegyzetelés tudományát elsajátítani!

Ezekről a foglalkozásokról ill. néhányról módszertani füzet készült, a kisebb könyvtárakat, pedagógusokat is segítendő. De ha már itt tartunk, a legnagyobb szabású ilyen könyv a **Könyvtári kalauz** c. módszertani kiadvány.

A gyerekeket, pedagógust egyaránt segítik a különböző, a könyvtárosok által összeállított segédeszközök, pl.

- Osztályfőnöki órákhoz témaajánlás.
- Analitikus feltárások.
- Érdemes elolvasnod.

Még valamiről kell itt beszélnem, ami iskolákhoz kapcsolódik, valami más, speciális, de szívügyünk. A különböző *speciális* iskolákkal való kapcsolatunk.

Az egyik a *Kisegítő Iskola*, amely hálistennek gyönyörű otthont kapott — de a városszájban. Így nehéz velük közös programot szervezni. Amíg itt voltak a közelben, több, mint száz foglalkozást tartottunk nekik. Reméljük, nem volt haszontalan. Csak zárójelben: A Gyógypedagógiai Főiskola tantestülete is hallott róla, el is kértek több foglalkozásvázlatunkat.

A másik a *MÁV Nevelőintézet*. Talán alig van osztálya, amely ne fordulna meg nálunk rendszeresen — és nemcsak a szoros vett oktatást segítendő. A nevelést is. Olyan szoros kapcsolat alakult ki, hogy sokszor súlyos nevelési problémákra közös megoldásokat keresünk a pedagógusokkal. Közös születésnapra, ünnepekre hívják meg az adott osztályokkal foglalkozó könyvtárost. — Aztán a *Siketnéma Intézettel* való együttműködés. Nyugodtan mondhatom: évtizedes próbálkozások eredményeképp, de megszületett. Jönnek, szeretnek jönni. Szívügyünk — hiszen ezeknek a gyerekeknek egyetlen információs forrása a könyv. Nem engedhetjük, hogy szinte a szomszédságban lévő intézeti gyerekek ne használhassák ki a lehetőséget. Minden álszerénység nélkül meg kell mondanunk: országos híre lett a szakmában, egyedülálló ez a próbálkozásunk. Most jelenik meg róla szakmai cikk egy könyvben. Nem tudom megállni, hogy el nem mondjam, a legelső siketcsoporthoz egy gyereket felvettek a

jogra, egyet pedig a Gyógypedagógiai Főiskolára, most napközis nevelő a Siketnéma Intézetben. Aki látott tanítani ilyen gyerekeket, csak az értheti meg az eredményeket. Talán a könyvtár is hozzájárult kicsit az ilyen ritka eredményekhez (Nem mi, a könyvtár!).

Ezek voltak a csoportos munkák. De ez csak rész. Legalább olyan fontosak azok a kevésbé látványos hétköznapi dolgok, amelyek a mindennapi munkát segítik.

Az *egyéni foglalkozások* a gyerekekkel. Ami megint lehet egyszerű könyvajánlás, iskolai anyaghoz segítség, egyszerűbb, az egy témához, vagy nagyobb lélegzetű bibliográfia összeállítása, és sorolhatnám egészen a legbensőbb tanácsadásig. Ezek a személyes segítések.

De vannak olyan szolgáltatásaink, amelyek *előbe mennek a tájékoztatásnak*. A legutóbbi ilyen nagyszabású munkánk, többéves előkészítés eredménye a **Versanalitikus katalógusunk**, amely mágneslemezen kapható már. A gyerek-könyvtár összes, könyvben megtalálható gyerekversét feldolgoztuk szerző, cím és ami a legfontosabb, *téma szerint*. Nem kell már végigforgatni sok-sok könyvet, ha az oroszról, a fűzfáról, karácsonyról, március 15-ről vagy sorolhatnám még a több száz tárgyszót, amit megalkottunk. Ide tartoznak külön katalógusaink, amelyek analitikusan feltárják lemezeinket, a gyerekkönyvek szerzőiről írott cikkeket vagy tanulmányokat. Rejtvényfüzeteink is a könyvhasználatot ismertetik meg, de ismereteket is nyújtanak.

Szólnom kell még az idegennyelvű könyvanyagunkról. Kezdőknek és haladóknak gazdag választék áll rendelkezésre, jó lenne, ha a nyelvtanárok jobban felhasználnák — ajánlanák.

Természetesen nem csak a mi gyerekkönyvtárunkra vonatkozik mindez. Fiókkönyvtárainkban hasonló "élénk élet" folyik, mindent megtesznek kis olvasóikért.

Az idő rövidsége miatt dióhéjban próbáltam bemutatni, mit csinálunk, mit szeretnénk elérni. Jutott eszembe még "számtalan szebbnél szebb gondolat" — amit örömmel továbbadunk mindenkinek, aki felkeres bennünket. Most csak azzal fejezem be: valamikor régen egy kis tábla fogadott minden errejárót: vár a gyerekkönyvtár!

Horváth Katalin
EGYÜTT VAGY EGYMÁS MELLETT?

— ISKOLA ÉS KÖNYVTÁR —

Korreferátumomban alapvető szempontnak tekintem a két intézmény — iskola és közkönyvtár — megszabott feladatkörét, ezért a funkcióból adódóan a szerepek is elhatárolódnak. Amikor az együttműködés útjait keressük, akkor ne a feladatok átvállalásában, összzemosásában gondolkodjunk, nem az alá- és fölérendeltséget hangsúlyozzuk, hanem azonos álláspontonról, mellérendelten, közös célokkal és kötelezettségekkel vegyük számba lehetőségeinket, s tervezzük meg a továbblépés, fejlesztés alternatíváit. Ez csak úgy lehetséges, ha mindkét intézmény az egzisztenciális gondok ellenére is — maximálisan ellátja feladatát és a gyakorlatban is eleget tesz küldetésének, az anyagi alapok ésszerűsítésével jól szervezett, működő rendszert épít ki, felhasználva a személyes kapcsolatokat is.

A tanár — ha összeállította pl. a fakultációs, a szakdolgozati témáit, v. irodalmat ajánl, vetélkedőt szervez, stb. — keresse meg a könyvtárost, hogy a könyvtár a kérések teljesítésére felkészülhessen.

Az iskola és a közkönyvtár közös célja az is, hogy az iskolában működő könyvtár rendszeresen hozzáférhető legyen a tanulóifjúság számára, hisz a "kötelező irodalom" beszerzése, szakterületek teljeskörű ellátása nem a közkönyvtár feladata. (Gyűjtőkori elhatárolódás). A közkönyvtár e munkában csak partner, segítséget ad pl. a tanulók egyéni és csoportos látogatása során, vagy közkönyvtári kölcsönzés révén. Az olvasóvá válás, nevelés, a könyvtárhasználat, a nyelv-, viselkedéskultúra megtanítása az iskola munkaterülete, ennek legfeljebb a színesítése, "gyakorlása" a közkönyvtaré. (Direkt — indirekt információközvetítés).

Merjük elhatárolni feladatainkat, és ne gondolkodjunk pótcselekvésekben!

Rendszerváltás, modellváltás korát éljük. A közművelődés gyűjtőfogalmával jelölt (közművelődés-kultúraközvetítés minden területe) szakmai törekvések kemény válságban élik át ezt az időszakot. Válságba jutottak évtizedes művelődési célok, tevékenységek és intézményszerkezetünk egyaránt.

Sokszor a megújulást jelentő kísérletek, törekvések nincsenek összhangban a társadalmi állapotokkal, sokszor a modernkedés csak egzisztenciátmentést jelent.

A korábban meghatározó politikai akaratot mára nem váltotta fel az egységes, valós, jövőbe mutató szakmai akarat, koncepció. Az állam lassú, de biztos kivonulása, a fejkvótarendszer brutális megjelenése rákényszeríti a közművelődést a piacorientált gazdálkodásra, és őszintén bevallhatjuk, ma társadalmunkban a piac törvényeit a politika befolyásolja.

A napi gondok orvoslása mellett a jövőnk érdekében szerencsésebb lenne, ha kiemelt feladatként kezelnék az erőforrások újraelosztásakor a művelődés társadalmi szükségszerűségének tudatosítását, valamint ennek megfogalmazását és a lehető legoptimálisabb feltételek biztosítását a gyakorlat számára.

A könyvtár, mint nevelési intézmény — az iskola, mint nevelési és oktatási intézmény az utóbbi negyven évben, ha nem is teljesen, de megfelelelt annak a társadalmi berendezkedésnek, amely létrehozta és működtette. A könyvtáraknak stabil, biztonságos, példaértékű helyük volt a kulturális intézmények rendszerében. Ma, a rendszerváltás korában ez a helyzet megváltozott. Nem, hogy a továbbfejlődéshez szükséges feltételek hiányoznak, de az ellátás eddigi színvonala is veszélybe került, sőt helyenként az intézmények léte is megkérdőjeleződött. (Az elmondottak az iskolák esetében is fennállnak.)

Pedig a könyvtár ma is az az intézmény, információs központ, ahol a társadalom legkülönbözőbb rétegei megtalálhatják a számukra fontos ismereteket, ismeretforrásokat (könyveket, filmeket, folyóiratokat stb.)

A könyvtár szellemi műhely, azaz értékmegőrző, értékközvetítő, de a civil társadalom egyik fóruma is.

Ma a társadalom részéről egyre erősebben kétfajta igény jelentkezik:

az egyik a mindennapi élethez szükséges információk iránti igény, amely a közhasznú információs szolgálatban ölt testet.

a másik a rendkívüli mértékben megnövekedett tanulmányi igény.

(A könyvtárak erre egyelőre nincsenek igazán felkészülve — a példányszámok tekintetében —, sőt a jövőt illetően sem.)

Ez utóbbi kihívás egyre erősebben inspirálja, ösztönzi a könyvtárakat, az iskolákat arra, hogy keressék a további együttműködés formáit. A korábbi években és remélve a jövőt, hangsúlyos szerepet kapott és kap az iskola életében a könyvtár (többkönyvű oktatás, könyvtárhasználatra, olvasóvá nevelés), hisz művek és tények ismeretének, információk hiányában aligha válhat bárki is tájékozottá.

"Amikor a nemzeti műveltségismény megfogalmazásán dolgoztunk, munkatársaimmal egyetértettünk abban, hogy ennek két fontos eleme egyrészt a könyv, az írott betű szeretetére nevelni a diákokat, másrészt a tehetséggondozás...

Változatlanul az információszerzés elsődleges forrása marad a könyv, az elektronikus információhordozók — számítógép, video, tévé — korában is."

(Baranyi Károly: NAT)

Ezért gondolom úgy, hogy minden pedagógusnak feladata és célja, hogy a rábízottakat olvasóvá nevelje. Ehhez a munkához a könyvtárosok, könyvtárak nagyon sok segítséget adnak. Ez a munka a gyerek hatéves korában kezdődik, hisz igazán olvasóvá csak a gyermek- és ifjúkorban lehet válni. De igaz az is, hogy csak az válik, válhat olvasóvá, olvasó emberré, akinek maga az olvasás

nem jelent komoly fizikai megterhelést, mert csak ezen a szinten túljutva lehet a szellemi feladatokat is vállalni. Az olvasó ember soha nem csak az irodalmat (szépirodalmat) olvasót jelenti, s aki nevel, az csak olvasó ember lehetne.

Az egykönyvű ember legjobb esetben is egyetlen könyv szeretetét adhatja át (Aquinoi Szt. Tamás: "Félek az egykönyvű embertől"), a sokkönyvű, a "homo universalis domináns" képes ember-, nemzet- és világismeretet tanítani, érzelemre, esztétikára, humánusra, gondolkodásra nevelni.

Tagadhatatlan, hogy az utóbbi években az olvasási kedv csökkent — az okokat most ne keressük —, de az olvasási szokások is változtak.

A mai tizenévesek, húszévesek már a televízió, videón felnövekvő nemzedék. A világról, az emberről szerzett ismeretanyagukat, világképüket ez nagymértékben gazdagíthatta, de gyakorta csökkenthette az irodalmi műveltségüket. A "homo universalis" helyett a "homo oeconomicus": az általánosan művelt, mindenre nyitott ember helyett az érdekesember, a polihisztor helyett a szakember, gyakorta a szakbarbár jelenik meg már középiskolás szinten.

A szakmabizottság megkerülhetetlen társadalmi igénye elsorvasztja a szabadidőt diák- és felnőttkorban is: az általános műveltség mind több eleme válik elhagyhatóvá, kinél igénytelenségből, kinél kényszerből. (Vasy Géza: A magyar szakos tanári pályára jelentkezők olvasottsága — felvételi tapasztalatok.)

Nagy és felelősségteljes feladat előtt áll a mai pénzüke-világunkban a pedagógus, az iskola, az iskolai könyvtáros, a könyvtár. Ezért is egyre sürgetőbbé válik, hogy együttgondoljunk (iskola, iskolai könyvtár és a lakhely szerinti közművelődési könyvtár), s nem egymás mellett. A lehetőségeinket, erőinket, tehetségünket, szakértelmünket ne aprózzuk fel. Közös mérlegeljünk, teljesítsünk, szolgáljuk hivatásunkat!

A modellváltás igényével és kényszerével találkozunk tehát az iskolában, az iskolai rendszerben, de a könyvtárban, könyvtári rendszerben is.

A jó pedagógus az ismeretek átadásakor nem a felmenő rendszerben (iskolai képzési színterekben) tanít, hanem a gondolkodásra, tájékozódásra, az ok-okozati összefüggések felismerésére, a permanens tanulásra nevel. Ez az elv érvényesül az olvasóvá nevelés folyamatában is. "A jó közkönyvtár már nem a társadalom (politika) nevelési céljainak szolgálatában áll, hanem — a nyugat-európai minta szerint — a fenntartó közösséget szolgáló, annak igényeihez igazodó, nem valamiféle elvont eszményt megvalósító, hanem inkább szolgáltató intézménnyé vált. A könyvtáros könyvtárából az olvasó könyvtárává alakultak, az intézményközpontú könyvtármodell helyett a közösséget szolgáló könyvtár modelljét alakították ki."

(Kiss Jenő: Modellváltás a könyvtárügyben)

Munkánk (pedagógus-könyvtáros) hatékonyságát, sikerét meghatározzák a két intézménytípus tárgyi és személyi feltételei (pl. épület, oktatási eszközök, az iskolai könyvtár, közkönyvtár állománya, könyvtárhasználó, diák, tanár és a könyvtáros), kapcsolata.

Hogy az elmondottak ne csak az elmélet síkján mozogjanak, ezért saját könyvtáram (Megyei és Városi Könyvtár) tevékenységével illusztrálom az elmondottakat. Gondoljuk végig a jelent — esetleg röpké kiruccanással a múltba —, de összpontosítsunk a jövőre.

Ha kell, borzoljuk a kedélyeket, mondjanak Önök is véleményt, de a közös cél lebegjen előttünk.

Együtt vagy egymás mellett?!

Tapasztalatomat mint könyvtáros és mint gyakorló pedagógus szeretném tolmácsolni, Önökkel megosztani, számbavéve az utóbbi éveket. Nem törekszem a teljességre, mellőzöm a száraz statisztikai számokat, csak annyi adatot említek, amennyi elengedhetetlen a valós kép bemutatására.

A 14 év felettiek könyvtárhasználatára utalnék, ezen belül is azokéra, akik iskolarendszerű oktatásban vesznek részt, és csak érintőlegesen említeném az őket tanítókat.

Nem térnék ki az átképző, továbbképző, nyelvet tanuló és más tanfolyamokon résztvevőkre, annak ellenére, hogy részükre a sikeres felkészüléshez az irodalom másik részét a közkönyvtár nyújtja.

Kaposvár 72 ezer lélekszámú megyei jogú város. 3 különböző profilú felsőoktatási intézménynek (Agráregyetem, Tanítóképző ill. Egészségügyi Főiskola) 6 gimnáziumnak, 5 szakközépiskolának és szakmunkásképző intézetnek ad otthont. Mindegyik intézményben működik könyvtár, könyvtárossal, amelynek állományát, működését nem az én feladatom minősíteni.

A tanulók, hallgatók egy része kollégista, azaz más településekről érkeztek.

A Megyei és Városi Könyvtár a központi épületén kívül 6 fiókkönyvtárral rendelkezik. A volt megyei könyvtárnak jelenleg 11.144 fő beiratkozott olvasója van, amelyből 4.941 fő diák. (Kaposváron tanuló, ill. más megyében, felsőoktatási intézményben tanulók is.)

Ezek a számok magukért beszélnek. A Megyei és Városi Könyvtárt használók körének zömét a tanulói ifjúság alkotja, akik rendszerességgel járnak könyvtárba. Ez utóbbit igazolja a napi, de a szombati forgalmunk is.

Vajon miért?

- mert az iskolában előírt irodalmat innen kölcsönzik, vagy jegyzetelik ki,
- mert a kötelező irodalom mellett bővítik ismereteiket,
- mert itt tanulnak és pihentetésként szórakoztató könyveket olvasnak,
- folyóiratokat lapozgatnak stb.

Az általam megkérdezett 84 fő 80 %-a tanulni jön, vagy a pihentetésként szórakoztató könyveket olvasók táborát alkotja. (Válaszként ezt jelölték meg azon a kérdőíven, amellyel megszólítottam őket).

Szembetűnő azonban az az arány is, amely igazolja, hogy a diákolvasó iskolai tanulmányaihoz használja a könyvtárat, pl. a kötelező irodalom listájával elsőként hozzánk jön, s nem az iskolai könyvtárba, a középiskolai ill. a felsőoktatási intézmény könyvtárába. Ez az oka annak, hogy ma egy köz-

könyvtár, az olvasói érdekek figyelembe vételével szakkönyvtári feladatok ellátására kényszerül.

Az oktatási intézmények tanuló ifjúságának más és más az igénye.

A középiskolás elsősorban a magyar, a történelem tantárgyhoz keresi az irodalmat pl. kötelező irodalmat, műelemzést, monográfiát és egyéb segédanyagokat, feladatgyűjteményt, lexikont keres, használ a másnapi órára való felkészüléshez, dolgozatíráshoz.

A tavaszi hónapok erős forgalma az ő esetükben a felvételre való összpontosítást jelzi. Beülnek, közösen, baráti csoportokban tanulnak, könyvet, folyóiratot olvasnak, másoltatnak, nyelvkazettát hallgatnak, másoltatnak. Egyre népszerűbb a felvételi vizsga erőpróbája, az OKTV.

Ilyenkor irodalomjegyzéket kérnek, és az anyag feldolgozását könyvtárosi segítséggel oldják meg. (Helytörténeti témák ill. a kutatás metodikájának megtanulása.)

A felsőoktatási intézmények hallgatói szintén a kötelező irodalom kölcsönzéséért keresnek fel bennünket, ill. a szakdolgozatuk megírásához ők is irodalmat kérnek. A bibliográfia összeállításában, átgondolásában, a szerkesztésben szintén segít a könyvtáros, személyes kapcsolatot teremtve az olvasóval, függetlenül attól, hogy nappali- vagy levelező hallgató az illető.

Mint könyvtárosok, mára tapasztalhatjuk azt is, hogy a felsőoktatási intézmények tanárai a hallgatóknak az irodalom beszerzéséhez a lakhely szerinti könyvtárakat javasolják.

Szinte már hagyomány, hogy a nyári hónapokban a szakmai gyakorlatoknak is helyt ad a közkönyvtár.

Természetszerűleg mind a két rétegnél találkozunk egy szűk körrel, amely tájékozódás, szórakozás, ismereteik spontán bővítése érdekében használja a könyvtárat, ilyenkor az olvasás mellett videónézésre, lemezhallgatásra is sor kerül.

Az egyéni, de feladatközpontú könyvtárlátogatás mellett azonban létezik a csoportok — osztály, fakultáció, szakkollégium — látogatása is. Gondolok a középiskola és felsőfokú intézetek első osztályosainak tanéveleji látogatására is, amikor a helyi sajátosságok bemutatása — pl. katalógusok —, a könyvtárhasználatra való felhívás mellett a beiratkozás is megtörténhet.

Örvendetes tény, hogy a beiratkozás egyben átíratkozás is sok esetben a gyermekkönyvtárból a felnőtt részlegbe. Itt jegyzem meg, hogy sok iskolából tanári sugallatra jön a diák egyénileg beiratkozni a könyvtárba, és ez nem párosul konkrét feladattal. Néhány tanár él azzal a lehetőséggel, hogy szakköri, fakultációs óráit a könyvtárban tartja pl. történelem, magyar, szociológia tárgykörben. Működik az iskola és könyvtár között a könyvtárközi kölcsönzés is. Pl. könyvek, video stb.

A könyvtár számos rendezvénye szintén az oktató-nevelő munkát szolgálta, résztvevői nagyrésze a tanulói ifjúság köréből került ki. Gondolok az író-

olvasó találkozókra, folyóiratok bemutatkozására, vetélkedők szervezésére, kiállítások rendezésére. Az elmúlt év kiemelkedő eseménye volt

- az a képzőművészeti kiállítás, amelyen az Iparművészeti Szakközépiskola diákjai mutatkoztak be,
- a történelem "szabadegyetem", Horváth Csaba előadássorozata, 1944-től napjainkig címmel,
- a két éven keresztül színvonalas, gazdag programokkal, neves előadók-kal működő Verselemzők klubja.

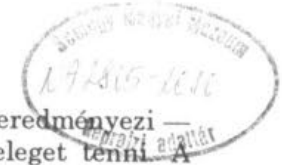
Szerencsés együttműködést jelentett az iskola és a könyvtár, pedagógus és könyvtáros között az olvasótábori mozgalom — szakmunkás olvasótábor —, ahol nemcsak az olvasóvá nevelés közvetett folyamata zajlott, hanem egyben játékos színteret biztosított a kiművelt emberré nevelésnek, s próbálta pótolni az oktató-nevelő munka hiányosságait. Ez már sajnos a múlté. Az elmúlás nemcsak anyagi okokra vezethető vissza, hanem mi könyvtárosok szembetalálkoztunk a pedagógusok egy részénél megnyilvánuló igénytelenséggel is.

A pedagógusok nagy része, sajnos, nem jár könyvtárba, iskolájuk könyvtárába sem, leszámítva azt a szűk kört, amely egy-egy előadáshoz, továbbképzéshez, netán kutatáshoz vagy éppen kellemes időtöltéshez, Burdáért, vagy könnyű szórakoztató olvasmányért keres fel bennünket. A Megyei és Városi Könyvtárban a 11.144 beiratkozott olvasó közül 1047 pedagógus. Figyelembe véve a közalkalmazotti béreket — valószínű, hogy nem vásárol könyveket. Vajon olvas-e? S ha igen, mit? Milyen példát mutat tanítványainak? Az olvasó emberré nevelés, az értő és gondolkodó olvasás tanítása hogy valósul meg az iskolákban?

Mikor és hogy beszélhetünk tehetséggondozásról? A szülői, családi indíttatás hátrányait vajon képes-e, s hogyan képes a pedagógus, az iskola leküzdeni? Kivel beszél meg a diák olvasmányélményét vagy egyéni problémáit, ha a szülő és a tanár, az iskolai könyvtáros ebben nem partner? Marad a barát, a baráti kör, amely ugyanilyen problémákkal küszködik.

A nevelés személyre szabott. A mai ifjúság értelmes, okos, igényli, hogy foglalkozzanak vele, várja és elfogadja az őszinte értő és gondolkodó segítséget, hisz őt is meg kell tanítani arra, hogy az élet útvesztőiben hogyan tájékozódjon. Ez a család mellett az iskola feladata, bár a spontán, vagy egyéni, személyre szabott nevelésben jelen van a könyvtár, könyvtáros is. Pl. könyvajánlások stb.

Ma az információhoz jutás stratégiai eszközzé vált. Ezért is alapvető követelmény, hogy a felnövekvő nemzedék megtanulja, elsajátítsa a többszortornás: könyvtár, sajtó, rádió, TV, film, múzeum, levéltár által nyújtott információ válogató és alkotó módon történő felhasználását. A tanár az ismeretek közvetítőjéből egyre inkább a tanulási helyzetek szervezőjévé válik.

E kihívásnak — amely a közoktatás minőségi megújítását eredményezi — csak korszerűen, hatékonyan működő iskolai könyvtár tud eleget tenni. A korszerűség kitérője: a szervezett gyűjtemény, rendezettség, feltártság, közvetítő könyvtáros.

A közkönyvtár e folyamatot rendszeres munkakapcsolattal — módszertani segítséggel, könyvtárközi kölcsönzéssel, továbbképzéssel, szakmai műhelyek kialakításával, információs adatbázis kiépítésével támogatja, segíti. Ha az iskolai könyvtár többé nem az iskolaügy járulékos eleme, hanem a vele együtt élő, meghatározó része, ahol a diák elsajátítja a könyvtárhasználatot, akkor a közkönyvtár az ismeretszerzés, a szórakozás színtere, az olvasók könyvtárává válik. (Tuskevári könyvtár, ahol népművelői vénájú könyvtáros tevékenykedik.)

A jövő szakmailag körvonalazott, létezik a funkcióbeli elhatárolódás, azonban a maradék elvre épülő centrális elosztás túlzott derűlátással nem kecsegtet. Marad e szűkös helyzetben az emberi erőforrás legteljesebb kiaknázása — házon belül, ill. a személyes kapcsolatok szélesebb körben való kiépítése.

A könyvtáros e kérdésben egyféleképpen tud politizálni: szolgál, kételkedik, de ugyanakkor reménykedik is. A címben feltett kérdésre a válaszom: együtt, hogy ez milyen formában történjen, ez már rajtunk áll. Keressük egymást, ülünk le iskolatípusonként és gondoljuk át lehetőségeinket.

*

"A harcot amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés,
s rendezni végre közös dolgainkat
ez a mi munkánk; és nem is kevés."

(József Attila)

*

"Nem lehet mindig megtenni azt amit meg kellene tenni,
de mindig meg kell tenni azt, amit meg lehet".

(Bethlen Gábor)

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Bevezető avagy üzenet a pedagógusoknak / Czinkné Bükkösi Valéria</i>	5
<i>Dr. Kálmán András: Közgyűjtemény és oktatás. Vitaindító</i>	7
<i>Egervári Zsuzsanna: Az iskolai könyvtárak szerepe az oktatásban</i>	15
<i>Gálné Jáger Márta: Iskola és levéltár, különös tekintettel a kiadványsorozatra</i>	18
<i>Bognár Tibor: Egy somogyi falu levéltári forrásai</i>	24
<i>Dr. Szapu Magda: A múzeum és az iskola</i>	26
<i>Varga Éva: A történeti gyűjtemény és az iskola</i>	33
<i>Pálné Leinberger Ágota: Gyerek (-) könyvtár és ami mögötte van</i>	39
<i>Horváth Katalin: Együtt vagy egymás mellett? — iskola és könyvtár</i>	43

Kiadja a Megyei és Városi Könyvtár.
Készült a könyvtár nyomdájában 400 példában.
A nyomdai rendelés törzsszáma: 8.95
A kiadásért és a nyomdáért felel: Varga Róbert igazgató

ISBN 963 7273 26 3

SOMOGY MEGYEI PEDAGÓGIAI INTÉZET

7400 Kaposvár, Csokonai u. 3. Pf.: 122.
Tel.: /82/-315-122, 315-142 Fax: 422-177

SZOLGÁLTATÁSAINK

TOVÁBBKÉPZÉSEK, TANFOLYAMOK, ELŐADÁSOK, KONZULTÁCIÓK SZERVEZÉSE
SAKATANÁCSADÁS, SZAKÉRTŐI SZOLGÁLTATÁSOK
ORSZÁGOS TANULMÁNYI VERSENYEK SZERVEZÉSE, MEGYEI MEGRENDEZÉSE
OKTATÁSTECHNOLÓGIAI, INFORMATIKAI SZOLGÁLTATÁSOK
KÖNYVTÁR — ALTERNATÍV TANKÖNYVTÁR
NYITVATARTÁSI RENDJE:
HÉTFŐTŐL PÉNTEKIG 9.00-12.00 - 13.00-16.00
INFORMÁCIÓS KIADVÁNYOK: HÍRLEVÉL, ENGLISH TEACHING IN SOMOGY

Az intézeti munkatársak telefonszáma, feladatköre

Jakodáné Jendrek Zsuzsa

Tel.: 315-122/143

Feladatköre: Munkáltatással kapcsolatos

jogi, szervezési kérdések.

Nyelvtanítás szervezése. Egészségnevelés.

Gyógypedagógia.

Sárdi Zoltánné

Tel.: 315-122/142

Feladatköre: Az óvodákat érintő szakmai,

pedagógiai kérdések.

Richter Sándorné

Tel.: 315-122/142

Feladatköre: Az általános iskolai alsó tagozatos

és napközis nevelő-oktató munka kérdései.

Egervári Zsuzsanna

Tel.: 315-122/282

Feladatköre: könyvtáros.

Mandelbaum József

Tel.: 315-122/147

Feladatköre: Az általános iskolai oktatás

— felső tagozat — szakmai, pedagógiai

kérdései.

Nagy Károly

Tel.: 315-122/147

Feladatköre: Oktatástechnikai, számítás-

technikai, informatikai kérdések.

Általános iskolai tanulmányi versenyek.

Dr. Kálmán András

Tel.: 315-122/143

Feladatköre: Középfokú oktatás szakmai,

pedagógiai kérdései.

OKTV-SZKTV középiskolai versenyek

szervezése.

Pedagógiai értékelés, diagnosztizálás.

Iskolaszerkezettel kapcsolatos kérdések.

FOGADÓNAP: HÉTFŐ 8.00-16.00

SZERETETTEL VÁRJUK KOLLÉGÁINKAT!

A SOMOGY MEGYEI LEVÉLTÁR

A levéltár a megye egyik legősibb közintézménye.

A Kaposvárott található műemlék jellegű központi épületét 1828-ban kezdték építeni, a nagyberki Vigyázó kastélyban kapott helyett a levéltár legújabbkori osztálya.

Az intézmény a történeti értékű köz- és magánokiratok őrzésével és feldolgozásával látja el a tudományos, a közigazgatási és a közművelődési feladatait, s a megye egyik tudományos kutatóhelyeként működik.

A **Somogy megye múltjából** c. évente megjelenő tanulmánykötet, a **Somogy Almanach** és az **Iskola és levéltár** c. sorozatok, továbbá az egyéb levéltári kiadványok szolgálják a megye történetének feltárását és megismerését.

A középkori oklevelektől a legújabbkori közokiratokat magában foglaló **gyűjtemény** mennyisége **több, mint 10.000 iratfolyóméter**, könyvtári állománya mintegy 20.000 kötet nagyságú.

A megyei levéltár 27 alkalmazottja közül 7-en tudományos dolgozók, 12 fő levéltári kezelő, 4 fő gazdasági és adminisztratív ügyviteli, ugyancsak 4 fő technikai kiegészítő munkát végez.

A kutató- és ügyfélszolgálati idő:
hétfő - csütörtök: 8-16 h, péntek: 8-14 h

Postacím: Somogy Megyei Levéltár
7401 Kaposvár, Rippl-Rónai tér 1. Pf. 91.
7255 Nagyberki, Fő u. 11.

SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK KIÁLLÍTÁSAI ÉS NYITVATARTÁSA

SOMOGY MEGYEI MÚZEUM — RIPPL-RÓNAI MÚZEUM
7400 Kaposvár, Fő utca 10. Tel.: (82) 314-114; 314-011

Nyitva: minden nap 10-15 óráig,
hétfőn zárva.

Állandó kiállítások:

Fejezetek Somogy néprajzából
Rendező: Gáll Éva — L. Kapitány Orsolya

Rippl-Rónai Ödön műgyűjtő képeiből
Rendező: Horváth János

Válogatás a múzeum képzőművészeti gyűjteményéből
Rendező: Géger Melinda — Horváth János

Kaposvár anno...
Történeti kiállítás Kaposvár múltjából
Rendező: Bárdos Edith — Horváth János — Dr. Takács Éva

Az árnyjátéktól a filmszínházig...
mozitörténeti kiállítás
Rendező: Dr. Takács Éva — Varga Éva

**Természeti örökségünk, Somogy megye földtörténetét
és élővilágát bemutató kiállítás**
Rendező: Ábrahám Levente — Juhász Magdolna — Nagy Lóránt
— Sípos György — Dr. Szakáll Sándor

Régi mód!... "avagy mit viseltek ősaink."
A kiállítást készítették a Somogy Megyei Múzeumok
Igazgatóságának régészei

MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁR

Kaposvár, Csokonai u. 4.

7401 Pf.: 59. Tel.: (82) 315-311

318-019 (fax is)

A központi könyvtár nyitvatartása

Hétfő, szerda, csütörtök, péntek 9-19 óráig,
szombat 9-17 óráig, kedd szünnap.

A gyermekkönyvtár nyitvatartása

Hétfő, szerda, csütörtök, péntek 9-18 óráig,
szombat 9-16 óráig, kedd szünnap.

SZOLGÁLTATÁSAINK:

LEMEZ-, CD, VIDEO-, KÖNYVKÖLCSÖNZÉS, ELŐJEGYZÉS,
KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS, HELYBENHASZNÁLAT,
TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLAT: IRODALOMKUTATÁS, TÉMAFIGYELÉS,
FÉNYMÁSOLÁS, HANGFELVÉTEL, KÖNYVTÁRBEMUTATÓ,
NAPRAKÉSZ SZÁMÍTÓGÉPES SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓKERESÉS
— ADATBÁZISAINK: PRESSDOK (POLITIKA, TÁRSADALOMTUDOMÁNY),
KARTOTÉK (JOG),
GYERMEKVERSEK ANALITIKUS KATALÓGUSA,
SOM (HELYISMERETI ADATBÁZIS).

A fiókkönyvtárak címe és nyitvatartásuk

I. számú fiókkönyvtár:

48-as Ifjúság u. 54-60., Tel.: 311-705
hétfő, szerda, csütörtök, péntek:
9-19 óráig, kedd szünnap
Szolgáltatások: kölcsönzés, helyben-
használat, zenehallgatás, video, xerox.

Petőfi Sándor Emlékkönyvtár:

Honvéd u. 1., Tel.: 320-232
hétfő, szerda, csütörtök, péntek:
9-18 óráig, kedd szünnap
Szolgáltatások: kölcsönzés, helyben-
használat, video, xerox.

Donneri fiókkönyvtár:

Zrínyi u. 16.
hétfő, szerda, csütörtök, péntek:
10-18 óráig, kedd: szünnap
Szolgáltatások: kölcsönzés,
újságolvasás, video.

Cseri fiókkönyvtár:

Tompa M. u. 1., Tel.: 312-569
hétfő, szerda, csütörtök, péntek:
10-12, 13-18 óráig, kedd: szünnap
Szolgáltatások: kölcsönzés, zene-
hallgatás, helybenolvasás.

Tuskevári fiókkönyvtár:

Hajnóczy u. 15., Tel.: 311-118
hétfő, szerda, csütörtök:
10-12, 13-18 óráig, kedd szünnap
Szolgáltatások: kölcsönzés, helyben-
használat, video, xerox.

Füredi úti fiókkönyvtár:

Füredi u. 41-43., Tel.: 311-202
hétfő, szerda, csütörtök, péntek:
10-12, 13-18 óráig, kedd szünnap
Szolgáltatások: kölcsönzés,
helybenhasználat.